

Var Karl en karlakar!

En läroboksanlys med syftet att jämföra hur Karl XII har framställts i svenska läroböcker över en tidsperiod på 100 år.

Jacob Albertsson

Institutionens namn: Institutionen för etnologi, religionshistoria och genusstudier, CeHum

Grundlärarprogrammet

Inriktning mot arbete i grundskolans årskurs 4–6, 240 hp

Examensarbete 15 hp GN, Kurskod:CH46SG

Vårterminen 2015

Handledare: Kristina Lanå

Examinator: Max Strandberg

English title: Was Charles a man's man?

A textbook analysis with the purpose to compare how Charles XII has been described in Swedish textbooks during the past 100 years.

Stockholms
universitet

Var Karl en karlakar!

En läroboksanalys med syftet att jämföra hur Karl XII har framställts i svenska läroböcker över en tidsperiod på 100 år.

Jacob Albertsson

Sammanfattning

I denna uppsats kommer jag att behandla Karl XII och hur denne har framställts i läroböcker från 1884-2003. I min uppsats har jag valt att behandla 14 läroböcker, som i sin tur jag delat upp i tre stycken epoker: Epok I, Epok II och Epok III. Analysen i sin tur har utgått i från tre teman. Vilket jag med hjälp av ett diskursanalytiskt förhållningssätt försökt redogöra kring hur författarna framställt Karl XII, hans personlighet, centrala skeenden samt värdeladdade ord kring Karl. Analysen kommer fokusera på uttalanden från författarna som kan anses vara värderande, samt koppla författarens ställningstagande och sedan se om det stämmer överens med den rådande historieforskning som gällde när läroboken skrevs. Genom att behandla mina epoker i en kronologisk ordning är tanken att ett förändringsmönster i diskursen ska uppstå. Samt att se huruvida läroboksförfattarna faller ifrån opartiskhet och visar sina personliga värderingar i texterna. Tanken med denna uppsats är alltså att se ett utvecklingsmönster, tillika skåda hur pass mycket en författare låter sina egna tankar belysa en lärobok.

Nyckelord/Keywords

Diskursanalys, modalitet, transitivitet, historiemedvetande.

Innehållsförteckning

Inledning	1
Bakgrund	2
Syfte och frågeställningar	3
Forskningsläge	4
Författarnas tankar om sina verk	5
Epok I, 1884-1932	6
Epok II, 1938-1969	7
Epok III, 1989-2003	8
Läroboksförfattarna och läroböcker	9
Läroboken som granskad	10
Andra faktorer	10
Teoretisk utgångspunkt	11
Antiessentialistisk förhållningssätt	12
Transitivitet och modalitet	12
Intertextualitet	13
Metod	13
Val av metod	13
Urval	14
Tillvägagångssätt	14
Procedur	15
Tematisering	15
Tillförlitlighetsfrågor	16
Analys	17
Epok I	17
Karl XII:s personlighet	17
Värdeladdade ord kring Karl XII	20
Centrala skeenden kring framställningen av Karl XII	24
Teoretisk koppling till Epok I	26
Epok II	27
Karl XII:s personlighet	27
Centrala skeenden kring framställningen av Karl XII:	29
Värdeladdade ord kring Karl XII	32
Teoretisk koppling till Epok II	33
Epok III	34
Karl XII:s personlighet	34
Centrala skeenden kring framställningen av Karl XII	38
Värdeladdade ord kring Karl XII	40
Teoretisk koppling till Epok III	42
Diskussion	43
Resultatdiskussion	43
Metoddiskussion	46
Litteratur	47
Tryckta källor	47
Internetkällor	49

Inledning

Det finns få människor i den svenska historien som väcker sådan uppståndelse och mytbildning som just Karl XII. Enda sedan jag var liten har kungar intresserat mig. Tanken att en enda människa hade total suveränitet över ett helt land och att personen i fråga gjorde det som bäst behagade honom är något som ännu idag fascinerar mig. Att just denna konung vid blott femton års ålder fick makten över Sverige och tack vare sin far kunde styra Sverige som enväldshärskare. Då det vid denna tidpunkt ansågs att konungen hade fått sin makt ifrån Gud likt en kejsare. Till följderna av detta kunde Karl få sin vilja igenom på alla plan, vilket som i sin tur ledde till mer eller mindre tjugo år av oavbrutet krig. Där Sverige under Karl XI hade byggt upp en av världens mest nyskapande och bästa arméer, i form av sitt rote-system¹. Som sakta men säkert dränerades, allt på grund av hans son som var alldeles för ivrig i tanken på att utvidga Sveriges gränser och bibehålla landets status som en stormakt i Europa.

I Historieböcker finns det något som alltid består, och det är datumen. Vissa historiska datum finns inpräntade såsom 6 juni 1523, 6 november 1632, 30 november 1718². Vad har då alla dessa datum gemensamt? De har alla en koppling till en konung. Även om du inte känner igen datumen, har du garanterat stött på dem. I skolans läroböcker, i faktaböcker i hemmet eller kanske på internet. Vart vill jag då komma med detta? Jo, alla de författare som genom årens lopp har skrivit och utgett olika former av läroböcker har en sak gemensamt och det är datumen. Anledningen att jag vill göra en läroboksanalys på just Karl XII, är av den enkla anledningen att se hur Karl har framställts i svenska läroböcker över tid. Att se bortom datumen, och se hur olika tidsperioders läroböcker återspeglar Karl XII samt se om det tydligt går att se mönster. 20-talets växande nationalism och vänstervågen på 60-talet, går det att bejaka tydliga kopplingar mellan Sveriges dåvarande inställning kontra vad som står i läroböckerna?

Stormaktstiden var en mytomspunnen tid och historiskt sett har Karl XII målats upp med en mycket glorifierad syn, just hur glorifierad och hur den trenden har dalat eller eskalerat är vad jag kommer att ägna min tid åt i denna läroboksanalys. Då det kommer till titelval på min uppsats ska det nämnas att det finns en humoristisk underton. Det jag egentligen menar är

¹ Innebar på det militära planet att Sverige delades in små områden, där varje område skulle ha en knekt. Områdena i sin tur försåg soldater med ett torp samt odlingsyta.

² 6 juni 1523: Gustav Vasa blev krönt. 6 november 1632: Gustav II Adolfs dödsdag. 30 november 1718: Karl XII dödsdag.

huruvida karlakt, som kan kopplas till synonymer såsom: *macho*, *kraftkarl*, *tuffing* med mera. Hur denna typ av tolkning kan kopplas till min litteratur i analysen, framställs Karl XII med glorifierande samt värdeladdade ord som kan kopplas till ord såsom karlakt eller liknande synonymer.

Bakgrund

I en artikel av Thomas Nygren: *International Reformation of Swedish History Education 1927–1961: The Complexity of Implementing International Understanding*.

Redogörs det att 1927 lade vad vi idag skulle kalla för FN, men då Nationernas Förbund och deras skolkommitté ICIC fram ett beslut kring rekommendationerna för hur historieundervisningen skulle se ut i Europas länder. Såhär lät utlåtandet:

To imbue the child with a deep and lasting affection for its family and country remains today, as in former times, the first principle of sound education. But a true patriotism understands the patriotism of others; and a recognition of the necessity and omnipresence of co-operation, both within and without the State, must be emphasized in any education that is to fit young persons for modern life (Nygren, 2011. s.334).

För att länderna skulle kunna uppnå detta skulle det tas fram material i form av film, läroböcker samt mängder av museébesök. Först efter första världskriget valde Nationernas Förbund att ändra sin inriktning, istället skulle historieundervisningen fokusera på brödraskap samt länders förmåga att sammarbeta mellan varandra (Nygren, 2011). Detta till trots vägrade den svenska skolan att ändra sin läroplan, fokus skulle alltså ligga kvar på patriotism samt nationalism ansåg man under hela mellankrigstiden (Nygren, 2011). Efter andra världskriget valde dock den svenska regeringen att ändra på detta, mer utrymme gavs till social samt ekonomisk historia. Benämningar som "bra patriotism" har sedan dess lyst med sin frånvaro i svenska läroplaner (Nygren, 2011).

För vad belyses egentligen idag i de svenska läroplanerna kring historia?

När man som lärare ska arbeta om egentligen vad som helst är det största att ta vikt vid styrdokumentet, det vill säga LGR 11. I läroplanen står det:

Hur historiska personer och händelser, till exempel drottning Kristina, Karl XII och häxprocesserna, har framställts på olika sätt genom olika tolkningar och under skilda tider (LGR, 2011. s.175).

Tydligheten kring detta är slående, lärare ska alltså undersöka tidigare texter kring historiskt kända personer samt processer och förmedla hur synen på dessa har förändrats över tid i undervisningen.

Som det även nämns i en rapport vid namn: *Att förstå sin omvärld och sig själv* (Skolverket) har historieundervisningen genomgått vissa radikala förändringar. På 60-talet ansågs historieundervisningen vara för politiskt laddad men även gammalmodig, då infördes något som kallades för den anglosaxiska traditionen. Vilket innebar att eleverna själva ska få redskapen för att kunna upptäcka historien (2011). Tomas Nygren skriver i denna rapport kring vikten av att se på historia ur en flerperspektivistisk orientering, som menas vid att elever ska få material för att kunna granska historiska källor och jämföra dessa emot varandra. För att sedan kunna bilda sig sin egen uppfattning (2011).

För att sedan koppla till huvudpersonen i denna analys, precis som det skildras på <http://riksarkivet.se/> finns det få människor i den svenska historien som har en sådan mystik kring sig som Karl XII. Precis som Sven Grauers vid Riksarkivet skriver romantiserades denna Karl i ett tidigt stadie och ansågs bland många vara en hjälte i ett sällsynt ödesdrama. År 1868 restes statyn över Karl XII vid Kungsträdgården, som ett jubileum 150-år efter konungens död. Fast redan nu hade det börjat blåsa snålare vindar kring konungen och hans insatser. Till exempel skrev Anders Fryxell dikter och berättelser som enligt honom sannerligen försummade Karl och hans insatser på den svenska statsapparaten. Författaren Zacharias Toppelius hoppade sedermera på detta tåg emot smutskastning, för att ur hänsyn av det finska folkets talan visa på de stora fel som kung Karl gjorde under sin regeringstid. Det är med båda dessa författare i baktanken som sedan Verner von Heidenstam bestämde sig för att återföra Karl och hans heder genom verket *Karolinerna*.

Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med denna föreliggande läroboksanalys är att undersöka hur Karl XII har framställts i läroböcker riktat emot de yngre åldrarna. Finns det tydliga skillnader i det

som tidigare har skrivits kontra vad som skrivs idag? Jag kommer vidare genom textanalys undersöka vilka förändringar som skett över tid, och på så sätt kunna redogöra kring dessa skillnader och då även försöka dra slutsatser kontra den historieforskningen som rådde.

Hur har framställningen av Karl XII förändrats i svenska läroböcker riktat till de yngre åldrarna under de senaste 100 åren?

Är det så att framställningen av Karl XII speglar läroböckernas samtid?

Forskningsläge

Under denna rubrik kommer jag att presentera tre studier som enhälligt baseras på forskning kring läroböcker. Det centrala i dessa böcker är att ge en redogörelse för hur läroböckerna har förändrats, samt vad läroböckerna har fokuserat på de senaste århundradet. Dessa böcker har tittat sig väl lämpliga att ha som utgångspunkt i min kommande analys, då dessa böcker behandlar väsentliga skillnader mellan läroböcker från årtionde till årtionde. Bland de böcker som fokuserar på forskning kring lärobokstradition i historia, har jag valt tre stycken: Niklas Ammert *Det samtidas samtidighet. Historiemedvetande i svenska historieböcker under hundra år*. Sture Långström *Författarröst och lärobokstradition. En historiedidaktiskt studie* samt Hans Albin Larsson *Historiedidaktiska utmaningar*.

Då jag i min kommande analys kommer utgå från en tematisering som åberopar tre stycken epoker, kommer det rådande forskningsläget presenteras utifrån dessa tidsperioder. Uppdelningen av epokerna med årtal härrör till vilka böcker jag fick fram att analysera och när de är skrivna. Böckerna jag valt att analysera och dess titlar finns sedermera under rubrik: *Tematisering*.

Epok I, där läroböckerna är skrivna mellan åren: 1884-1932.

Epok II, där läroböckerna är skrivna mellan åren: 1938-1969.

Epok III, där läroböckerna är skrivna mellan åren: 1989-2003.

Författarnas tankar om sina verk

Niklas Ammert (2008) försöker i sin bok studera vad skolan egentligen försöker uppnå med sin historieundervisning, samt i vilken mån lärare samt elever förlitar sig på sina läroböcker.

I en stat präglad av lugn och samhällsutveckling utan stor polarisering och politisk-ideologisk splittring litar man på sina läroböcker (Ammert, 2008. s.17).

Syftet med sin bok anser Ammert (2008) vara analyseringsvärdet, huruvida skolans historieböcker har gett uttryck för någon form av historiemedvetande genom alla dessa år då läroböcker har präglat den svenska undervisningen.

Sture Långströms (1997) mål med sin bok är att försöka hitta läroboksförfattarnas egen röst, och med detta menar han på huruvida författarens livsvärld återspeglas i läroboken.

Det som presenteras i dessa böcker är ofta mer eller mindre faktatäta beskrivningar eller berättelser som någon eller några har valt ut och förpackat i sin personliga form (Långström, 1997. s.49).

Detta är enligt Långström (1997) innebörden med författarens egna röst. Långströms metod grundar sig i långa intervjuer med författarna, samt en analys där deras läroböcker ställs mot samtida läroplaner och tanken är att Långström ska få fram författarens egna tankar kring sina läroböcker. Var det läroplanen, deras egna tankar eller kanske egna erfarenheter kring historia som påverkade dem (Långström, 1997)? I sin studie intervjuade Långström 13 författare då 3 hade avlidit. Vad alla dessa har gemensamt är att alla är män, 9 röstar borgerligt resterande är socialdemokrater. Dock fransäger sig samtliga att de någon gång sympatiserat sig med den absoluta högern kontra vänstern (Långström, 1997).

Larsson (1998) tar i sin bok upp det faktum att grunden till den historieforskning som idag råder främst botten i historiska samt samhällsliga faktorer. Det vill säga en insikt att historia används av individer för att tillfredsställa deras behov. När det historiska perspektivet gick ifrån den nationellt inriktade historien, blev istället målet med didaktiken att förmedla en objektiv historia. Förmedlingsbudskapet skulle stå i första kammaren med inriktning emot form, funktion, mottagare samt mål (Larsson, 1998). Vänstervågen på 60-talet ledde till att

läroböckerna allt mer inriktade sig på fiktion, istället för att skriva om historiska händelser skrevs fiktiva historieböcker med en tydlig skönlitterär prägel (Larsson, 1998).

Epok I, 1884-1932

Ammert (2008) påpekar i sin bok att de tidiga läroböckerna hade som främsta uppgift att fostra goda kristna. I Carl Grimbergs böcker från 20-talet framkommer denna värdegrund tydligt, då Karl XII målas upp som en romantiserad figur kantad av krig som stärkt honom och erkänd som en fanbärare för Sverige samt hela stormaktstiden. Tanken var att eleverna skulle kunna identifiera sig själva med Karl XII och se sig själva som nationalistiska hjältar i sin egen samtid (Ammert, 2008). Detta var inget ovanligt, nästan alla läroböcker från tidigt 1900-tal baseras på krigshjältar och fältherrar. Dessa målas upp som kloka, högresta och högst beundransvärda (Ammert, 2008). Samtiden kommer dock ikapp historieböckerna, under 20-talet kan man se en tydlig skillnad på hur glorifieringen av krig har återspeglats. Detta menar Ammert (2008) är starkt kopplat till första världskrigets hemsgheter. För just böcker skrivna mellan 1904-1906 är starkt kantade av hur krig främjar fosterlandet och dess invånare. Dock är fortfarande böcker på 20-talet påverkade av den tidigare aktörsrollen i form av kung eller fältherre, detta var något som levde kvar enda tills 40-talet (Ammert, 2008).

Långström (1997) visar även han att läroböcker från 1900-talets början tydligt försöker återspegla manlig glorifiering samt ett upplysande av ens egen kultur med tydlig bekostnad på andras.

Larsson (1998) bekräftar också denna tidiga syn på historieundervisning i sin bok. I de tidiga diskussionerna kring historieämnet skulle det vara starkt sammankopplat med fäderneslandets historia. Dock uppstod problem kring antiken och medeltiden, eftersom dessa perioder snarare kunde skada än göra nytta för eleven och synen den skulle ha på Sverige (Larsson, 1998). Den stora läroboksreformen 1905 ledde till att historieämnet fick anta rollen som fanbärare för det nationella kulturarvet, vilket ledde till skolparollen "Gud och fosterlandet som ledstjärna" (Larsson, 1998. s.43). Enligt en sådan undervisning säger forskaren Sørdring Jensen som väljer att kalla just denna typ av undervisning för "klassisk", finns det tydliga politiska mål som läraren har i uppgift att vidareförmedla genom historiska moralkakor

(Larsson, 1998). Ett exempel på detta är att Anders Fryxell fick en nedtonad roll som författare, då han i negativ ton skrev om Karl XII. Carl Grimberg uttryckte sig istället oerhört positivt och då istället blev den storsäljande historiska författaren under tidigt 1900-tal. Grimberg var tydligt uttalad högersympatisör och språkade ofta i sina texter om hat mot arbetarrörelsen (Larsson, 1998). Vilket ledde till att politikern Oscar Olsson med hjälp av Hjalmar Branting på 20-talet lyckades införa en stark opartiskhet i de historiska läroböckerna. Till följd av första världskriget ansåg politikerna att krigshistoria istället skulle ersättas av kulturhistoria, med förhoppningen om att framtida undervisning skulle lägga mindre fokus på konungahistoria (Larsson, 1998).

Epok II, 1938-1969

Ammert (2008) beskriver även han att läroböckerna genom tiderna har påverkats kraftigt av olika politiska strömningar, samt den tidens vetenskapliga rön. Herbert Tingsten beskriver vidare att patriotism samt nationalism var vägledande i svenska läroböcker fram till 1940-talet. Då uppkom en ny tanke påverkad av två världskrig, som ansåg att historieundervisningens främsta uppgift skulle vara att fostra demokratiska medborgare. Kontra de tidigare läroböckerna vars främsta uppgift var att fostra goda kristna (Ammert, 2008). På 40-talet framträder en ny typ av läroböcker, en typ som tydligt anspelar på elevernas förförståelse samt jämförelser och paralleller med elevernas vardagliga liv (Ammert, 2008). På 60-talet riktar sig istället historieböckerna på att förkunna hur illa konungar och statsapparaten betedde sig mot allmogen förr i tiden. Den bild som då målades upp av historien var av tydligt negativt slag, med tydliga kopplingar till att vi idag har ett mycket större kunnande kring människosyn (Ammert, 2008). För precis som Ammert (2008) skriver är ofta händelser tolkade av läroboksförfattare oerhört idealiskt laddade. Långström (1997) uttrycker i sin bok att det i LGR69 fanns krav på att historieundervisningen främst skulle baseras på objektivitet, begreppet är enligt Långström tvetydigt. Saklighet och opartiskhet är dock begrepps innebörden för objektivitet i LGR69 (Långström, 1997).

Larsson (1998) menar att en tydlig politisk styrning av läromedlen skedde under denna period. Den klassiska historieundervisningen som Sørdring Jensen tidigare nämnde gick under i samband med andra världskriget, då folk förstod vad ett alldeles för stark fosterlandskärlek kunde leda till. Istället skulle det fokuseras på demokrati och medborgaruppföstran i

historieämnet (Larsson, 1998). Socialdemokraterna valde dock att inte helt ta bort historien kring kungar utan den fick finnas kvar, fast nu låg det historiska fokuset på något helt annat. På 60-talet flyttades det stora fokuset från kungarna till arbetarrörelsen samt fackförbundens historia (Larsson, 1998).

Epok III, 1989-2003

Ammert (2008) tydliggör i sin bok tre mindre revolutioner som skedde i svenska historieläroböcker under denna period. Mellan åren 1960-1990 skedde tre stycken väldigt tydliga förändringar.

1. Det tidigare kronologiska perspektivet kompletteras med en berättargenre där det samtida samhället förklaras men också rådande lägen i landet.
2. Författarna börjar anta rollen som vanliga medborgare i det samtida samhället, på ett narrativt vis uppmåla dagliga händelser med tydligt historiska kopplingar.
3. Kungarna samt fältherrarna börjar lysa med sin frånvaro och substitueras istället av ”man,”bonden”, ”folket” (Ammert, 2008. s.97).

Under 2000-talet har läroboksförfattarna valt att lägga mer fokus på punkt två, alltså skapa en fiktiv gestaltning av en person som inte har funnits. Författaren väver dock in historiska personer samt händelser i berättelsen (Ammert, 2008). Detta till trots menar Ammert (2008) att böcker kopplade till mellanstadiet än idag är extremt person samt aktörsbaserade, samtliga fälttåg beskrivs ur subjektsperspektiv. Detta för att böckerna vänder sig till såpass unga elever, det blir en tydlig struktur som eleverna med lätthet kan följa. Dock så betyder inte detta att kungarna i böckerna ifrågasätts som hjältar, i tidiga läroböcker har deras öden målats upp som tragiska händelser (Ammert, 2008).

Larsson (1998) återkopplar ännu en gång till det politiska i sin bok. Då han framställer historieämnet som ett ämne utan stöd. Han menar att historieämnet genom alla tider varit på tapeten rent politiskt, men de senaste åren har det mer eller mindre saknat tydlig förespråkare.

På 1990-talet förespråkade Kristdemokraterna ett ökat stöd gentemot religionsämnet, ett stöd som det inte fanns motstycke till kontra historieämnet (Larsson, 1998).

Läroboksförfattarna och läroböcker

Då Långström (1997) i sin avhandling fokuserar mycket på författarens egen röst och hur den ter sig i deras läroböcker. Långström (1997) menar att han märker en tydlig skillnad i hur deras böcker är skrivna, beroende på om författaren har sin upprinnelse som forskare eller som lärare. Tydligt skådbart blir det då författare med intresse för ekonomisk historia återspeglar detta intresse i sina böcker, även stort fokus på hur allmänhetens historia målas upp. Detta menar Långström (1997) är tydliga tecken på en författare med lärarbakgrund. Medan en annan författare, tydligt påverkad av sin forskarbakgrund väver in alldeles för stora mängder fakta för att texten i sin helhet ska kunna skapa en större substans hos eleven. Vilket i sin tur leder till att skolans tidsbrist, genererar en lärare samt elev som måste sälla bland fakta och själva välja vad de anser vara viktigt (Långström, 1997). Långström (1997) anser vidare att det alltid har funnits olika hjälpmedel i historieundervisningen, men att läroböckerna alltid har haft sin signifikativa plats. Han menar att böckerna alltid har varit färgade av sin författares samtid, vilket kan leda till ett sken av läroboken som ofelbar när den släpps (Långström, 1997).

Ammert (2008) riktar uppmärksamheten mot läroboken och förkunnar det faktum att läroboken är ett extremt dominant inslag i den dagliga undervisningen, och att många lärare hellre förlitar sig på böckerna snarare än styrdokumentet. Detta grundar sig i lärare som saknar utbildning eller intresse för det ämne de faktiskt undervisar i (Ammert, 2008). Vidare menar Ammert (2008) att läroboken ska ses som en berättelse kring det förflutna, samt ge ett återspeglade avtryck för hur man faktiskt förr tolkade historien och dess rådande historiemedvetenhet. Långström (1997) är även han inne på samma typ av tolkning, han menar att det utmärkande för en lärobok i historia är det faktum att den ska reproducera redan befintlig kunskap. Fast precis som Långström (1997) skriver är det lärarna som bestämmer vad som är väsentligt, då det idag är lärarna som avgör vilka böcker som ska inhandlas. I en studie gjord av Ulf P Lundgren framkom det att 88% av lärarna använder läroboken vid planering, och endast 25% av lärarna använde sig utav läroplanen (Långström, 1997. s.17). En

relativt märklig prognos då det även framkommer i denna studie gjord 1992, att dryga 1% av skolans alla utgifter till tryckta läromedel (Långström, 1997. s.21).

Läroboken som granskad

Långström väljer att dela upp läroböckerna i två underkategorier baserat på huruvida deras författare i grunden har varit lärare eller forskare. *Forskningsstimulerande* som de böcker där forskare försöker att problematisera olika ämnen, och boken ska anta formen av en intellektuellt stimulerande bok. Den andra kategorin är *undervisningstradition*, dessa böcker visar högre grad av skolanpassning. Dispositionen antar formen av kontrollfrågor, studieuppgifter och vidare praktiska detaljer för att väcka intresse utan forskningsanknytningar (Långström, 1997).

Långström (1997) knyter samman detta med hur granskningen av svenska läroböcker gått till. År 1868 hade staten kontrollerat alla historiska läroböcker som fanns tillgängliga på marknaden, ofta var det fel i böckerna. Såsom att Norge och Danmarks historia lös med sin frånvaro, men stundvis kunde det vara rena sakfel. 1938 utgav Statens Läroboksnämnd en checklista med vad en lärobok faktiskt skulle uppnå. Några av punkterna var historisk objektivitet samt att de skulle överensstämma med samtida vetenskaplig forskning, och att den skulle gå hand i hand med rådande kursplan (Långström, 1997). Detta med vissa modifikationer var praxis fram tills 1991, då riksdagen fattade beslut om ett upphörande kring granskningen av läroböcker (Långström, 1997). Långström (1997) visar att granskningen kunde fördröja läromedel upp till fyra månader, vilket i sin tur ledde till att lärare stundvis kunde ha problematik med att hålla sig uppdaterade. Ammert (2008) nämner i sin bok de faktum att just benämningen lärobok ändrades officiellt till läromedel 1975, och huvudsaken med detta namnbyte är att innehållet i största del faktiskt ska återspegla läroplanen.

Andra faktorer

Långström (1997) väljer i sin bok att belysa några andra viktiga faktorer som påverkar en lärobok. Då författarna ofta jobbar på provisionsbaserad basis, ser de det kommersiella värdet i sina verk och vinklar då sina böcker gentemot en attraktivitet på marknaden. Vidare ska tilläggas att många läroböcker har utelämnat viss fakta i en typ av kommersiell rädsla, då de

inte vill bli politiskt stämplade (Långström, 1997). Ernst Söderlund bekräftar även att läroböckerna är kronologiskt skrivna, eftersom de måste växa fram ur de gamla för att vara attraktiva på marknaden (Långström, 1997). Almgren håller med och anser att det inte är någon idé att bryta ny mark, då ingen kommer vilja köpa din bok (Långström, 1997).

Långström (1997) utgick i sin studie ifrån att författarna hade blivit uppsökta av förlaget för att skriva läroböcker, så var icke fallet. Det visade sig tydligt att förlagen rent allmänt är väldigt oengagerade när det kommer till jakten på nya läroböcker. Huruvida kvinnorna skriver historiska läroböcker var något Långström (1997) utgick ifrån, det visade sig dock att det är en helt mansdominerad bransch. Det är helt uteslutande medelålders eller äldre män av medelklass som har författat läroböcker i historia. Långström (1997) visar även att författarnas egna politiska värderingar ofta framkommer i deras läroböcker, och att de är fullt medvetna om detta.

Teoretisk utgångspunkt

Det jag kommer att söka under min stundande analys, är om det råder större skillnader mellan hur Karl XII har framställts i olika former av läromedel över en längre tidsperiod. Genom att använda mig av ett diskursanalytiskt förhållningssätt gentemot de böcker som ska studeras, är grundtanken att jag ska göra en mer djupdykande och analyserande läsning av böckerna. Detta för att hitta relevanta ting som i mitt fall utgör sig av författarens tyckanden samt ställningstaganden. För en lärobok är aldrig neutral, den avspeglar en samtid kantad av sociala relationer samt politiska ställningstaganden och författarens identitet gör sig ständigt påmind i texten (Winther, Jørgensen & Phillips, 2000).

Carlson (2002) beskriver det i sin bok som ett sätt studera material på det språkliga planet, i mitt fall kommer jag söka efter författarens tankemönster samt försöka förstå vad författaren menade när denne skrev detta. Vidare kan man benämna det som mer av ett handlingsmönster, där fokuset istället förskjuts ifrån själva författaren och istället fokuserar på hela dennes samtid. Eftersom diskursen inte innefattar bara en person (Carlson, 2002). Sökandet kommer alltså i mångt och mycket bestå av att hitta huruvida författaren till de olika läroböckerna

ställt sig gentemot Karl XII, finns det negativt laddade ord kontra positivt? Eller är det så att författaren har försökt alstra ett opartiskt tema och därefter skåda denna gestaltning. Det som skrivs i en lärobok är inte en spegelbild av den objektiva verkligheten, utan verkligheten är alltid präglad av social, historisk och kulturella kontexter. Det vill säga den är föränderlig (Carlson, 2002).

Antiessentialistisk förhållningssätt

Precis som Winther, Jørgensen & Phillips (2000) nämner ser vårt ställningstagande gentemot världen ut på ett specifikt sätt idag. Vi bör dock ha i bakhuvudet att vissa händelser skulle kunna rubba denna bild, och att de med säkerhet kommer att förändras med tiden. Detta är att något är antiessentialistiskt, vilket menas med att den sociala världen konstrueras socialt och diskursivt, det betyder inte att dess karaktär är bestämd av yttre förhållanden eller givna på förhand. Fokus kommer alltså ligga i att dra paralleller mellan vad som faktiskt har skrivits om Karl XII i olika böcker, samt se om denna bild av honom på något sätt kan kopplas till denna tidsperiods samtid. För det är trots allt genom språket vi förmedlar olika ting. Saussure förklarar det som att ordet hund i sig själv inte har någon direkt koppling till djuret, utan att vi människor tilldelar olika ting olika tecken där vi som människor har bestämt vad som tillhör vad (Winther, Jørgensen & Phillips, 2000).

Transitivitet och modalitet

Något som även nämns frekvent i denna bok är Fairclough och hans tankar kring två inom diskursanalysen viktiga begrepp: *transitivitet* samt *modalitet*. Transitivitet är huruvida händelser samt olika processer på något sätt kan sammanbindas eller ej sammanbindas med samtida subjekt och objekt. Intresset ligger alltså i att kartlägga och djupdyka kring ideologiska faktorer i text. Modalitet å andra sidan härrör från latinets ”sätt” och när en analys sker kring modaliteten fokuserar man på talaren, eller i detta fall läroboksförfattarens sätt att instämma med dåtidens påståenden. Ett exempel på detta är när massmedia ofta producerar tolkningar som ren fakta, trots att så inte är fallet. Modaliteten blir då att tolkningar återskapas i skriven text i form av att detta skulle vara sann fakta (Winther, Jørgensen & Phillips, 2010).

Intertextualitet

Som jag tidigare skrev är det svårt att förmedla en diskurs utan att kunna bemästra språket, det är oundvikligt att använda ord som inte har använts tidigare av författare. *Intertextualitet* kan anses som en form av diskurs där en författare tar vid och fortsätter på en redan existerande, då också den tidigare personens ställningstaganden. Låt oss säga att Carl Grimberg i sin bok hänvisar till Karl XII som en sannerligen stor och mäktig fältherre, och samma formulering äger rum i Sven Sjöbergs bok som är skriven vid ett senare tillfälle, är det tydligt att ett *manifest intertextualitet* har ägt rum. Det vill säga att en text tydligt bygger på en annan. Vilket självfallet är helt oundvikligt när historiska texter ska uppdateras, istället är det av vikt att leta efter saker som faktiskt har förändrats över tid, såsom värdeladdade och måhända glorifierande ord (Winther, Jørgensen & Phillips, 2010).

Metod

Val av metod

Diskursanalys hjälper oss att förstå språkets roll i hur vi skapar vår verklighet. Det är en analysmetod med vilken vi kan demonstrera texter för att visa hur dessa både innesluter och utesluter, ofta utan att vi är medvetna om detta (Fejes & Thornberg, 2009. s.81).

Metoden jag valt inför denna stundande analys är precis som teorin en diskursanalys. Då diskursanalys både är en teori och metod. Mitt mål var att hitta relevant litteratur som berör Karl XII, som helst ska ha använts inom skolarbetet kontra de yngre åldrarna genom tiderna. För att kunna hitta relevant litteratur som faktiskt berör det jag har tänkt analysera stod det klart att jag skulle välja mina böcker utefter en kvalitativ sökning. För precis som Repstad (2007) nämner i sin bok kan man inte vara överallt på samma gång, utan i ett arbete måste man begränsa sig. För när jag läser de böcker som jag har valt, kommer jag använda mig av vissa diskursanalytiska verktyg såsom intertextualitet, transitivitet, modalitet och antiessentialistisk förhållningssätt.

I läroböckerna ska jag försöka hitta vissa utmärkande drag som samspelar på respektive tidsperiod i den tidigare forskningen. Repstad (2007) ger även sin bild av vad diskursanalys faktiskt är då han förklarar den som en kollektiv prägel som formar våra tankar, och att en diskursanalys ofta rymmer avslöjande aspekter (Repstad, 2007).

För precis som Fejes & Thornberg (2009) analyserar kring i sin bok är diskursanalys ett sätt för oss att se hur språket faktiskt kan forma läroböcker på olika sätt. I kunskap av denna metod ska jag här beskriva hur jag valt att samla in mitt tilltänkta material baserat på två avdelningar: *urval* samt *procedur* (Johansson, 2010).

Urval

Då jag inte vet vilka skolor som använt vilka läroböcker under vissa tidsperioder, fick jag helt enkelt välja litteratur som kan ha använts i skolan. Litteraturen som jag ändå hittade kändes relevant för min studie. För precis som Fejes & Thornberg (2009) förkunnar i sin bok ska allt material inom just denna diskurs ses som en språklig utsaga, som beskriver den verkligheten som rådde när just den boken skrevs. Då den fyller samma utgångspunkt, att rikta sig mot barn och ungdomar i form av formuleringar samt djup i texten. Dock måste jag konstatera att de äldre texternas satsuppbyggnad samt språk kanske inte helt och hållet är riktat mot barn, fast kan mycket väl ha använts av lärare och sedan omformulerats i syfte att nå ut till eleverna. Anledning till att jag fann dessa böcker lämpade för mitt ändamål är att dessa böcker mer eller mindre uppfyller mina krav, vilket är att böckerna till stor del ska vara riktade mot barn i de yngre åldrarna samt att böckerna ska vara skrivna på ett spann över lite drygt hundra år.

Tillvägagångssätt

För att hitta dessa böcker vart det mycket sitta framför datorn och leta på diverse hemsidor. Delvis tittade jag på liknande uppsatser som nämnde några böcker. Förutom detta sökte jag mig fram på Stockholms stadsbibliotek och även Stockholms Universitets bibliotek och sammanställde en litteraturlista med böcker som jag ansåg vara relevanta och åberopa riktning mot yngre elever.

Procedur

Som jag tidigare nämnt kommer denna metod att tydligt bygga på tankarna kring det diskursanalytiska fältet. I min analys kommer jag tydligt använda mig av de verktyg som Fairclough nämner, främst transitivitet samt modalitet. Det vill säga utgå från att hitta och dra paralleller samt olikheter mellan litteratur baserat på när boken är skriven. Att sedan djupgående närläsa böckerna och finna hur författaren anpassar sig till den rådande diskursen kring ämnet. Tydligt kunna dra linjer utifrån intertextualitet och se vart författare tagit vid varandra, likväl se vad författarna har valt att ändra på. Händelser kan till exempel ha förstörats upp i vissa böcker, för att sedan i andra helt tystas ner. För att tydligt belysa detta kommer jag att använda mig av direkta citat från de olika läroböckerna, som jag sedan med hjälp av tidigare forskning ska försöka bena ut. Fundera kring varför författaren valde att formulera sig på just detta sätt, eller varför författaren valde att utelämna just detta. För Karl XII hade sannerligen ett spektakulärt liv, och vissa händelser i hans liv kan vinklas positivt kontra negativt. Intresset hos mig ligger i att försöka finna om det är så att vissa läroböcker måhända helt struntar i att nämna det stora nederlaget vid Poltava, eller karolinernas dödsmarsch över fjället.

Tematisering

När jag i min analys ska undersöka de tidigare nämnda böckerna kommer detta att ske utifrån en viss tematisering som jag här kommer gestalta. Analysen kommer utgå ifrån tre stycken teman som är starkt kopplade till min frågeställning: *Karl XII:s personlighet*, *Värdeladdade ord kring Karl XII* samt *Centrala skeenden kring Karl XII*. Böckerna som jag har valt att analysera härstammar som bestämt från olika tidsepoker, därför kommer jag i min analys dela upp dessa böcker i en ordning som jag snart kommer presentera. Därefter kommer jag behandla min tematisering på varje enskild epok för att sedan koppla samman denna med relevant tidigare forskning och teori. I min sammanfattning samt slutdiskussion ska jag sedan sammanföra och jämföra dessa olika historiska skrivperioder.

Epok I:

Lärobok i fosterlandshistoria för svenska folkskolans barn, 1884

Svenska folkets underbara öden. 5, 1707-1721, 1918

Sveriges historia till våra dagar. D. 8, Karl XI och Karl XII, 1921

Karl XII:s levnad, 1932

Epok II:

Svenska folket genom tiderna: vårt lands kulturhistoria i skildringar och bilder, 1938

Förr i världen. Skildringar ur den svenska historien utgivna för ungdom, 1960

Svensk historia. 1, Tiden före 1718, 1962

Historiska scener. Från Karl X Gustav till vår tid. Årskurs 6, 1963

Mera om stormaktstidens Sverige, 1969

Epok III:

När Sverige var som störst, 1989

Fakta om Stormaktstiden 2, 1993

Jag, Karl den tolfte, 1998

Levande historia. Elevbok, 2001

Karl XII. Tonåringen som satte en värld i brand, 2003

Anledningen till just dessa uppdelningar beror helt på vad jag stötte på i den tidigare forskningen kring historiska läroböcker. Böckerna ska så vida jag lyckats läsa mig fram till inom sin epok hålla sig inom vissa relativt tydliga ramar, fast ändå successivt inom loppet av bara några år ändra fokus på vissa områden. Analysmålet blir att försöka hitta tematiseringens syfte, för att sedan kunna finna mer uppenbara skillnader inom bara loppet av ett par år. För att bara jämföra dessa böcker och ställa de emot varandra från början kommer bara visa på extrema skillnader i beskrivningssätt och dylikt. Att då istället fokusera först på de små skillnaderna inom loppet av låt oss säga tjugo år. För att sedan mot slutet dra ihop säcken och ställa epokerna emot varandra anser jag kommer ge mer.

Tillförlitlighetsfrågor

Är det dock relevant att göra en diskursanalys? Enligt Fejes & Thornberg (2009) är det faktiskt det. De hänvisar tillbaka till Foucaults definitioner kring diskurs, vilket menar att en diskurs är en praktisk handling som systematiskt hjälper till att bilda relationer mellan olika synsätt samt individer. Vidare menade Foucault att sådana handlingar skapar meningsfulla

analyser, för att skapa dessa krävs det att den som analyserar har en god verktygslåda i form av olika begrepp. För en diskursanalytiker är inte intresserad av att försöka visa hur verkligheten faktiskt ser ut, utan vill istället analysera texter som verkligheten har skapat. Alltså studeras inte en verklighet bortom texterna som analyseras (Fejes & Thornberg, 2009). Trovärdigheten hos en diskursanalys tolkas alltså utifrån dess berättelse, är argumenten för analysen skäliga anses det vara en trovärdig studie. Läsaren ska under hela analysen kunna följa den, för det viktigaste i en diskursanalys är trots allt dennes tydlighet (Fejes & Thornberg, 2009).

Analys

Denna analys kommer behandla 14 läroböcker i historia med fokus på Karl XII. Böckerna är skrivna mellan åren 1884-2003, därav mina valda epoker. Samtidigt vill jag be om ursäkt för att den är såpass lång, detta grundar sig i de 5000 sidor som analysen faktiskt innefattar.

Böckerna kommer behandlas i tre olika epoker och resultatet kommer sedan sammanställas i diskussionen. Alla epokerna kommer i sin tur utgå ifrån tre olika teman: *Karl XII:s personlighet*, *Värdeladdade ord kring Karl XII* och *Centrala skeenden kring framställningen av Karl XII*. För att med lätthet kunna skåda någon form av intertextualitet kommer verken presenteras i en kronologisk ordning.

När denna analys behandlas rekommenderar jag även att läsaren har sidan där tematiseringen nämns jämsides, så att det med lätthet ska gå att förstå vilken bok jag analyserar. Eftersom mina böcker där är uppräddade kronologiskt, då jag i min analys enbart använder mig av författarnas efternamn och icke boktitel. I min analys kommer jag först att analysera de tilltänkta läroböckerna, i den fortlöpande texten kommer jag samtidigt att väva in min tidigare forskning. För att slippa upprepning i mitt verk har jag valt att göra den teoretiska kopplingen separat under en egen rubrik efter varje epok.

Epok I

Karl XII:s personlighet

I Wendells (1884) bok märks det tydligt vilket ställningstagande författaren har valt att rikta gentemot Karl XII.

Tidigt visade han ock en liflig åtrå efter krigisk ära och ett mod, som urartade till öfverdådig djärfhet. Han hade en stor andlig begåfning, godt minne och stor lätthet att fatta (Wendell, 1884. s. 43).

Redan tidigt i boken märks det att de tydligt glorifierande dragen alltid talar för Karl XII och Sveriges favör, här med ord som ”öfverdådig djärfhet” och stor ”andlig begåfning”. Främst under kapitlet Karl XII:s karaktär står det att han slöt fred med Danmark eftersom dessa inte hade något val. Sedan vann han en lysande seger vid Narva och nu steg hans rykte över Europa som den store fältherren som ledde det tappra folket från Sverige (Wendell, 1884).

Grimbergs (1918) bok börjar tidigt med en intervjuliknande situation, där en polsk flicka förklarar hur hon uppfattade Karl XII när han bodde hos dem. Hon beskriver Karl XII som ungdomlig, from som ett lamm och att hans ögon var som strålande briljanter. Hennes föräldrar sade noggrant åt henne att studera denne man då det förmodligen är den störste person hon någonsin kommer träffa. Enligt hennes utsago var även Karl XII återhållsam och medan hans generaler drack sig fulla på vin nöjde han sig med vatten. Vid kungens avresa bröt alla ut i tårar (Grimberg, 1918). Detta är ett typexempel på hur Ammert (2008) i sin bok förklarar Grimbergs syn på Karl XII, överdådigt romantiserad och en fanbärare för hela det svenska folket. Tanken då att alla skulle kunna identifiera sig som en hjälte.

I Grimbergs (1918) bok beskrivs det vidare att när Karl XII marscherade mot Poltava var det så ont med proviant att kungen själv gav bort sitt eget bröd för han ansåg att sina soldater behövde detta bättre än han själv. Ryssarna å andra sidan beskrivs här som barbarer som attackerar skadade karoliner i sjukstugorna och hur de plundrar dessa samt stympar deras kroppar (Grimberg, 1918).

Härnäst beskrivs ingående en slädfärd, för när Karl sedan riktade sin armé mot Norge färdades han dit i en släde. I ett försök att lägga en kudde i hans släde blev han rasande och sa att man skulle lägga dit halm istället för dög halm gott nog åt hans soldater skulle det

sannerligen duga åt honom (Grimberg,1918). Långström (1997) tar upp detta i sin bok, den manliga glorifieringen. Grimberg visar tydligt på hur glorifierat ett spartanskt leverne ska vara, det är tydligen inte nog häftigt att ha det bekvämt.

Fåhræus, Montelius, Hildebrand & Stavenow (1921) spar inte heller dem på de glorifierande orden. Karl XII beskrivs i början av deras bok som ett begåvat men högst brådmoget barn.

Av naturen hade han också största anlag för matematik och logik, och redan nu lärde han sig tänka rätlinigt (Fåhræus et al, 1921. s. 311).

Därjämte prisade man hans rättrådighet, hans sanningskärlek, hans fromhet och sedliga renhet, allt egenskaper, som man i främsta rummet tillskrev hans goda moders inflytande (Fåhræus et al,1921. s. 312).

Här fokuseras det på hans smarthet i form av matematiska kunskaper, även hans fromhet inför Gud som många av författarna sedermera kommer trycka på. Intressant är dock det faktum att dessa egenskaper tilldelas hans moder.

Segern vid Narva beskrivs som en vacker bedrift som anspelar på Karl XII:s storartade disciplin samt uthållighet, men här ges även en stor eloge till de svenska generalerna (Fåhræus et al,1921). Efter segern vid Düna prisades Karl XII till skyarna enligt Fåhræus (1921) och visade storartade bevis på hjältemod samt förmågan att kunna entusiasmera sina trupper, vilket ledde till den svenska arméns nya stora ära.

Precis såsom tidigare nämndes anspelar Fåhræus (1921) här på Karl XII:s fromhet i positivt anlag.

Hans religiösa livsåskådning skänkte honom en manlig förtröstan på Guds ledning och hjälp; i denna livsåskådning är också att söka den innersta grunden till hans sedliga renhet och till den anspråkslösa ödmjukhet, som gjorde, att han stod så fjärran från skryt och självberöm.(Fåhræus et al,1921. s. 499).

Karl XII beskrivs som enkel, i det närmsta spartansk då han helt frånsade sig all lyx som annars tillkallade en konung. Vilket ledde till att han delade soldaternas mödor på ett högst personligt plan, men att motgångens frestelser till sist blev honom övermäktig (Fåhræus et al, 1921).

Bengtsson (1932) beskriver Karl XII som en person helt friad från svagheter.

Karl XII är någonting annat än ett förkroppsligat uppfostringsprogram; i den mån han förtjänar Voltaires karakteristik såsom, den enda person i historien som varit fri från all svaghet (Bengtsson, 1932. s. 13).

Bengtsson (1932) förklarar härvid Karl XII:s barndom på ett vinklat vis, då han beskrivs som den enda genom historien som uppnått denna status. Vidare beskrivs det att Karl XII behärskade språk mycket bra, men trots detta vägrade han att tala särskilt mycket (Bengtsson, 1932). Även här tas det faktum upp att Karl XII var ytterst besvärlig för diplomater, men att han var ”välartad och stärkt av märkbar energi” (Bengtsson, 1932. s. 108). Karl XII jämförs ofta med Napoleon i denna bok, vid flera tillfällen anses de båda vara moraliskt briljanta och ha ett mycket starkt psyke. Dock menar Bengtsson att Napoleon besatt en naken egoism vilket Karl XII helt saknade då han alltid tänkte på sina soldaters bästa (Bengtsson, 1932).

Värdeladdade ord kring Karl XII

I Wendells (1884) bok benämns Karl XII i något sämre dagar, då han beskrivs som en krigslysten person som underskattade Ryssen. Sedan talas det om nederlaget vid Poltava som en tragisk händelse med ord som ödesdiger och ”Få voro de, som fingo återse fäderneslandet” (Wendell, 1884. s. 44). Tydligt visar Wendell (1884) på vikten av att som svensk få återse sitt kära land. För precis som Sødning Jensen förklarar i Larssons bok ligger denna nationalistiska syn till grunden för den klassiska undervisningen. Fokus ska ligga på fosterlandskärlek i undervisningen (Larsson, 1998).

I Grimbergs (1918) bok får många personer ta del av äran för de svenska segrarna. Det är inte bara Karl XII utan även andra fältherrar såsom Lagercrona samt Piper, då dessa gives mycket beröm för de svenska segrarna. Lagercrona i detta fall tog hjälp av judar istället för pålitliga bönder, och blev därför förrådd menar Grimberg (1918). Varje nytt stycke börjar i stort sätt med benämningen av någon fältherre Cederhielm, Lewenhaupt, Piper, Lagercrona. Fördelen att benämna dessa, är att författaren väljer att skylla misstagen på dessa när något går fel. Den svenska militärt förvärrade situationen skylls på Lagercrona då han begått ett misstag, fokus riktas då ifrån Karl XII och syndabockar utlyses (Grimberg,1918). Ammert (2008) belyser även detta i sin bok, att är det inte konungen som står i rampljuset är det med säkerhet någon av de otaligt många fältherrarna. I Grimbergs bok nämns extremt många olika personer utan vidare förklaring kring vilka de faktiskt är, fast det är tydligt vart aktörsrollen befinner sig. Ammert (2008) talar om detta som strålkastarljuset, vars fokus är riktat på betydelsefulla personer som enligt Grimberg utförde betydelsefulla handlingar. Här är dessa handlingar styrda av fältherrar och Karl XII, det är alltså dessa som för handlingen vidare (Ammert, 2008). I syfte att både inspirera men stundvis avskräcka läsaren.

Efter Konungens död vid Fredrikshald forslades hans lik på en enkel bädd av furu, buret av gråtande livgardister menar Grimberg (1918). Här förstärks återigen den romantiserade bilden av Karl XII som en person vars bortgång man faktiskt gråter över. Larsson (1998) nämner det faktum i sin bok att Grimberg var en stor högersympatisör, kanske är det sådana tankar som läcker igenom när det ingående beskrivs hur soldaterna gråter inför sin döde konung.

I Fåhræus (1921) bok framkommer dock en ny infallsvinkel som tidigare inte skådats, här nämns att Sverige nu åtnjöt fred med alla sina grannar under Karl XII:s förmyndarregering. Det benämns som en ”*risk*” att bli indragen i ett nytt rasande krig (Fåhræus et al,1921. s. 304). När Karl XII utan vidare började placera ut trupper lite varstans i Europa kan man sannerligen påstå att stämningen runt om blev allt mer spänd, för tillskillnad från sin fredsälskande far Karl XI hade Karl XII tydligen helt andra planer menar Fåhræus (1921). Vidare beskrivs Karl XII som något slösaktig, då Karl XI:s besparingar sedan länge var slut till följd av Karl XII och hans krigiska leverne (Fåhræus et al,1921).

Under Karl XII och hans sista fälttåg mot Norge var den svenska regeringen trött på hans krig, att de vägrade att skicka nytt understöd även fast kungen beordrade om detta menar

Fåhræus (1921). Här kan vi se en tydlig förändring kring inställningen mot krig. Ammert (2008) beskriver detta som ett sätt att förespråka fred och belysa att krig är något negativt, vilket i sin tur var starkt kopplat till första världskrigets hemskheter.

Fåhræus (1921) gör precis som tidigare författare och fokuserar extremt mycket på årtal, antal soldater och även namn på olika fältherrar. Det beskrivs att när Karl XII anlände till Narva satte hans blotta närvaro sådan skräck i ryssarna att detta bäddade för en seger (Fåhræus et al, 1921).

I denna strid, där den unge konungen själv givit sina soldater ett lysande föredöme av tapperhet och även inlagt stora förtjänster om ledningen, hade svenskarna förlorat 700 döda och 1.200 sårade; Ryssarnas förlust har angivits till 12.000 man (Fåhræus et al, 1921. s. 341).

Det lysande föredöme som Karl XII faktiskt anses vara här med sin ”tapperhet” och ledningskunskaper, ansågs enligt Fåhræus (1921) ligga bakom den storslagna segern. Vid Poltava däremot förklarade Karl XII skeendet som en stor förlust ja rentav en obotlig skada på fäderneslandet, men hoppades samtidigt att kunna råda bot på detta genom att återta Sveriges stolthet (Fåhræus, 1921).

I denna bok beskrivs Karl XII:s vistelse i Turkiet som något negativt, han hölls mer eller mindre fången av sultanen, något som inte nämns i Grimbergs bok. Vilket ledde till vad som beskrivs som en ”bedrövlig utgång på det turkiska kriget” (Fåhræus et al, 1921. s. 430). Många och mycket hoppades Karl XII att turkarna skulle begå något misstag så att han kunde fly (Fåhræus et al, 1921). Här benämns kalabaliken i Bender såsom att Karl XII lyckades med hjälp av 50 karoliner trotsa en armé på 10.000 turkar. Detta en smärre omöjlig bragd enligt Fåhræus (1921).

Även i denna bok av Bengtsson (1932) fortsätter fältherrarna och Karl XII att anta huvudrollen, jag har dock aldrig läst ett verk med sådana tydliga glorifierade bilder av vad krig faktiskt är. Kapitel X i denna bok heter för övrigt: Det gyllene året. Baserat på att det var då Karl XII vann som mest. Varenda gång Karl XII nämns i Bengtssons bok är det med värdeladdade positiva ord, ”militär begåvning”, ”briljant överhuvud” med mera (Bengtsson, 1932. s. 110).

Med all sin förundransvärda begåvning i riktning åt pliktuppfyllelse, hård självbehärskning och övriga spartanska dygder var Karl XII, naturligt nog, ännu inte färdigutbildad (Bengtsson,1932. s. 52).

I detta citat märks hur han anser ”pliktuppfyllelse” och ”självbehärskning” vara något förundransvärt, men samtidigt glorifieras den ”spartanska” kungen som något att beundra. Vidare beskrivs det i denna bok hur Karl XII jagade björn, med endast påkar och trägafflar (Bengtsson,1932). Ryssen får i Bengtssons bok ta mycket negativ kritik, detta citat är ett i mängden som tydligt nervärderar deras handlande.

Ryssarna uppträdde på gammalt vanligt sätt, mördade allt levande, när det föll dem in och grävde upp lik för att leta ringar eller annat och skonade inte ens späda barn (Bengtsson,1932. s. 99).

Så beskriver Bengtsson hur ryssarna betedde sig under slaget vid Narva. Tydligt nervärderande toner då det deras sysselsättning enligt Bengtsson mestadels var att plundra döda lik. Vilken inställning Bengtsson hade gentemot ryssarna i denna bok går det som sagt inte att ta miste på, såhär beskriver han det ryska folket efter förlusten vid Poltava.

Ryssland och dess folk göra inte sitt inträde i världshistorien godvilligt och med egna knuffar framåt utan släpas fastmera i högst passiv skepnad in vid håret, framropade ur kärr och unkna skogar. En formlös jäsande massa vid sidan av herrefolkens stråk (Bengtsson,1932. s. 372).

Detta talar rätt tydligt för vart Bengtsson står rent politiskt, det går inte att undgå att han genom denna bok följer ett högst rasistiskt förhållningssätt. Då han här talar om ”herrefolk”, vid flera tillfällen beskriver Bengtsson utseenden i allt annat än positiva drag (Bengtsson, 1932. s. 48). Exempel på detta ur boken är beskrivningar såsom ”Detta namn blev tidigt ett appellativ, slav med betydelsen träl. Ty brokiga näsor samt ryggar likt en buffeltjur som kröntes av en långt driven vanvård, vars existens påminner om amöbor och annat” (Bengtsson,1932. s. 448). Då Bengtsson här beskriver hur Ryssarna enligt honom såg ut.

Centrala skeenden kring framställningen av Karl XII

Vidare framställer Wendell (1884) i sin bok Karl XII, trots all olycka han skapat Sverige som en högst älskad person. När han landsteg i Sverige den 11 november 1714 möttes han av en stor skara glada svenskar, vilka tydligt förklarade sin lycka över att kungen var tillbaka. Vilket även detta visar på den oerhörda glorifiering som rubriceras (Wendell,1884). Vidare ska det förklaras att författaren här redogör hur läget är i landet, med hungersnöd samt missväxt och andra farsoter (Wendell,1884). Dock speglar inget på det faktum att det är till följd av Karl XII:s förda politik, utan Wendell (1884) skyller detta helt och hållet på vädermässiga förhållanden.

Genom ansträngning af landets sista krafter fick Karl XII ännu en gång en här samlad, hvarmed han angrep Norge (Wendell, 1884. s. 45).

Wendell (1884) framställer alltså Karl XII:s armé likt en gåva från ovan vid detta tillfälle, och att "landets sista krafter" inte riktigt räckte till. För precis som Ammert (2008) förklarar är böcker från just denna epok extremt kantade av det faktum att krig främjar fosterlandet och dess invånare i alla avseenden oavsett utgång.

Under slaget vid Poltava blev Karl XII träffad av en kula i foten, men enligt källor från platsen märkte ingen att kungen hade blivit träffad då han behöll sitt lugn (Grimberg,1918). "Karl XII:s sunda natur, understödd av läkarnas åtgärder, övervann emellertid faran för en dödlig utgång." (Grimberg,1918. s. 96). Till följd av detta var Karl XII tvungen att ligga till sängs, och ingen förmådde att mana på sina mannar som kungen (Grimberg,1918). Efter slaget vid Poltava var kungen så utmattad att han inte förmådde medla några som helst instruktioner. Grimberg (1918) beskriver det som en smärre depression då Karl XII:s fältherrar inte förmådde göra bättre ifrån sig. För precis som Larsson (1998) skriver om Grimberg, speglar han ständigt en positiv sida utav Karl XII och här läggs istället ansvaret på fältherrarna och absolut inte Karl XII.

Ytterligare beskrivs här Karl XII:s flykt från Bender: ”Den natten fick Karl XII för första gången på 15 dygn sova. Hans ben var så svullna, att stövlarna måste skäras av dem.” (Grimberg,1918. s. 307). Grimberg (1918) fokuserar oerhört mycket i sin bok på transport, att kunna tillryggalägga ett visst antal mil är något som ska värderas lika mycket som uppoffring av komfort.

När Karl XII var tillbaka i Sverige snålades det inte på beskrivningen av hans hjältemod. Det beskrivs hur Karl XII i ett stormigt Vättern bestämmer sig för att ro, medan alla officerare säger åt honom att inte göra detta ignorerar han dem och rör ut på Vättern ändå (Grimberg, 1918). Under sitt sista fälttåg mot Norge påstår Grimberg (1918) att Karl XII får ihop en skara på inte mindre än 60.000 soldater, och påpekar att tidigare forskare har avslagit dessa som gamla gubbar. Grimberg (1918) påstår att dessa var soldater av absolut högsta sorti, medelåldern skulle tydligen vara 27 år.

Fåhræus är inne på samma spår som Grimberg. När Karl XII jagar August II beskrivs skeendet som att kungen med beundransvärd snabbhet lyckades förfölja August. Svenskarna tågade tydligen 40 mil på nio dagar (Fåhræus et al,1921). Ännu en gång prisas det att kunna färdas långa distanser på kort tid. När svenskarna sedan blev anfallna av ryssarna skyllde man sitt nederlag på kungens sviktande hälsa, den svenska armén stod tydligen lamslagen innan man visste om Karl XII skulle överleva menar Fåhræus (1921). Enligt honom talar mer modern forskning emot denna taktik. Nu kunde äntligen de svenska befälhavarna få slut på kriget, den svenska passiviteten bestod alltså främst i en lust att inte längre kriga (Fåhræus et al,1921). Dock framställs ryssen i denna bok som en övermakt vid Poltava, och det var inte underligt att karolinerna förlorade (Fåhræus et al,1921). Även här nämns det att Karl XII själv inte kunde strida, utan han lämnade över stafettpinnen till fältmarskalk Rehnsköld, som dock inte var högt aktad av sina underofficerare. Vilket Fåhræus (1921) menar ledde till förlusten vid Poltava. Även i denna bok har fältherrarna en stor börda att bära som huvudrollsinnehavare, dock får Rehnsköld här anta rollen som syndabock. Det beskrivs även tydligt att till följd av alla dessa krig hade Sverige oerhört svårt att blomstra ekonomiskt, samtidigt var det missväxt många av de åren då Karl XII satt vid makten (Fåhræus et al,1921).

När sedan Bengtsson förklarar Karl XII vid Poltava som: ”Försatt ur funktionsdugligt skicks” (Bengtsson, 1932. s. 489). Gemytlig framställning om man jämför med tidigare författare som beskrev honom som mer död än levande. När Bengtsson sedan ska beskriva Kalabaliken i Bender spar han inte på krutet.

Kalabaliken är sagolik på mera än ett sätt. Den är sagolik i den allmänna betydelsen av någonting sällsamt; men den är sagolik också i mera bokstavig bemärkelse: den påminner om de gamla sagorna. Karl XII är i åtskilliga avseenden den sista av sin art. Han är den siste kung i Europa som personligen fört vapen i sina drabbningar. Han är den sista kung i Europa som fallit i strid (Bengtsson, 1932. s. 594).

Han pekar här på Karl XII som något unikt, den sista av sitt slag. En person vars likhet världen aldrig mer kommer att få skåda. Han menar att de sista orden Karl XII sade till sina karoliner var: ”Var inte rädd!”, detta medan han stod uppe på löpgraven och strax därefter fick en kula i tinningen (Bengtsson, 1932. s. 656). Bengtsson (1932) tar även upp att krigslystenhet är en extremt omoralisk egenskap, därför kan Karl XII omöjligt ha varit nämnda krigslysten. Det sista som skrivs om Karl XII i Bengtssons bok är följande citat.

Men krigets väldige kämpe sov, oberörd av allt som kom efter i bronslugn höghet i sin sarkofag, som om han förevigats i ett tillstånd av upphöjd likgiltighet och oåterkallelig frid. Han hade gått in, som en av de sista och största, i det rike där Herrarna av Guds Nåde bok (Bengtsson, 1932. s. 659).

Teoretisk koppling till Epok I

I denna epok kan vi tydligt dra en gemensam parallell mellan dessa böcker, och det är deras glorifiering av Karl XII. För precis som Långström (1997) bejakar i sin bok hade läroboksförfattarna under denna tidsperiod en väldigt nationalistisk utgångspunkt i sina böcker. Det tydligt essentialistiska förhållningssättet kan skådas på följande vis, nationalistiska tankegångar blir de facto en återspeglning av Karl XII som en landsfader som i den månen ska upphöjas och glorifieras. Historieforskningen i Sverige under denna tidsperiod anspelade på det faktum att värna om fosterlandet och dess framställning vilket

läroboksförfattarna här rättar sig efter, därav är den essentialistisk. Modaliteten i samma avseende visar att författarna har någorlunda samma inställning till Karl XII som en person med positiva egenskaper (Winther, Jørgensen & Phillips, 2000). Dock går Bengtsson (1932) i vissa fall över i sina tankar om raser till ett nästintill märkligt stadie. Grimberg (1918) är även han enligt Långström (1997) långt ute på högerflanken rent politiskt, något som återspeglas tydlig i hans tankar om Sverige som land. Dessa böcker påminner väldigt mycket om varandra, deras kronologiska uppbyggnad, fokusering på årtal, fältherrar samt det stora fokuset på Karl XII. Tydligt märkbart i dessa böcker är att Karl XII är huvudrollsinnehavaren och intertextualiteten i dessa böcker är så snarlika att man stundvis inte kan skilja dem åt. Med detta menas alltså att författarna har tagit vid varandra, tittat på varandras verk och skrivit i en liknande diskurs påverkad av just denna tids syn på historia (Winther, Jørgensen & Phillips, 2000).

Den enda som skiljer sig något är Wendells (1884) bok då den är skriven för yngre åldrar än de övriga. Bengtsson (1932) å andra sidan är betydligt snällare i sina negativa redogörelser än de andra. Som jag exemplifierar i analysen talar både Fåhræus (1921) och Grimberg (1918) om en Karl vid Poltava som var så sjuk att han knappt var vid medvetande, medan Bengtsson (1932) pekar mer på Karl XII som en soldat som var ur stridbart skick. Fåhræus (1921) har märkbart tagit efter Grimberg (1918) när det kommer till den extrema glorifieringen kring hur långt man kan färdas på så kort tid som möjligt, då detta anses vara mer eller mindre någon tävling i deras böcker.

Epok II

Karl XII:s personlighet

I Wrangel, Gierow & Olssons (1938) bok beskrivs Karl XII i kanske inte allt för charmiga drag.

Ungdomligt övermod och en smula slyngelaktig pojkaktighet ledde honom (Wrangel et al, 1938. s. 41).

Med ord såsom ”övermod” samt ”slyngelaktighet” är adjektiv, som gemene man skulle anse ha formen av en negativ klang gentemot Karl XII. Härnäst beskrivs Karl, en ung man som i Europa glider omkring med sin armé för att försöka hitta sin jämnlige att slåss mot (Wrangel et al,1938). I denna bok fokuseras det även på hur det allmänna barnajaget formade den tidens människor. Här beskrivs det hur barn i mitten av 1600-talet, främst från förnåma familjer drillades redan från början i krigskonst, då framförallt Karl XII (Wrangel et al,1938).

Vidare talar Carlsson & Rosén (1962) om hur Karl XII faktiskt behandlade sina svenska ministrar här hemma i Sverige.

Arvid Horn och rådet stod maktlösa inför Karl XII:s avvisande hållning. Efter hans hemkomst avstängdes de helt från inflytande över utrikespolitiken (Carlsson & Rosén,1962. s. 697).

Carlsson & Rosén menar att de svenska ministrarna i Stockholm sände en neutralitetsakt till Karl XII, så att Sverige skulle stå sig neutralt och sluta fred. Den svenska kungen blev fullkomligt rasande och vägrade skriva på detta, ministrarna skulle lyda konungens order ”utan avseende till något betänkande” (Carlsson & Rosén,1962. s. 695).

Anledningen att Karl XII lämnade Turkiet, grundade sig i att han mer eller mindre kände sig förråd av sina ministrar menar Carlsson & Rosén (1962). De spinner vidare på dessa tankar och att forskning mer eller mindre visar att ministrarna rent av hindrade Karl XII från att utföra sina planer (Carlsson & Rosén,1962). Detta kan kopplas till Larsson (1998) som i sin bok förklarar att den ändrade historiesynen är en direkt orsak till vad en alldeles för stor fosterlandskärlek kan leda till. Detta kan istället ses som ett uttryck där författaren visar att alla faktiskt inte höll med kungen i hans suveränitet och att allmogen faktiskt försökte göra något åt den rådande situationen.

Vidare talar här författarna om hur det faktiskt låg till hemma i Sverige, det var inte bara guld och gröna skogar. Vilket till stor del skyllades på Karl XII.

Å andra sidan sökte rådet förmå Karl XII till en mera resonlig inställning till fredsfrågan. Under hänvisning av det dåliga

tillståndet i landet, sådant det stålats av ständerna, sökte man väcka konungen till eftergifter. Denne svarade med att deklarerat att han icke ansåg betjänt av några längre redogörelser för "det slätta tillståndet hemma uti Sverige" (Carlsson & Rosén, 1962. s. 707).

Carlsson & Rosén redogör vidare för hur dåligt tillståndet egentligen var hemma i Sverige på grund av Karl XII och hans utrikespolitik. Ironiskt nog talar de om att folket i Sverige skulle vara glada att det inte var värre, med tanke på rådande omständigheter eftersom Karl XII inte brydde sig om Sverige (Carlsson & Rosén, 1962). Ammert (2008) nämner det faktum att historieförfattare ofta är väldigt ideologisk laddade. Carlsson & Rosén är inget undantag och deras ställningstagande märks. Ett exempel är att de ständigt hänvisar tillbaka till tidigare forskning gjord av Anders Fryxell, som tydligt hade en negativ inställning till Karl XII enligt den tidigare forskningen (Ammert, 2008).

Centrala skeenden kring framställningen av Karl XII:

Denna bok av Wrangel (1938) tar upp ett betydligt större perspektiv än de tidigare vars fokus kretsat kring Karl XII, här åberopas ett mycket större sammanhang som talar mer om hur olika former av hantverk gick till på 1670-talet än slaget vid Narva. För precis som Larsson (1998) belyser i sin bok påbörjades ett läroboksbyte i början på 40-talet, böcker som tidigare hade handlat om kungar skulle nu främst åberopa kulturhistoria. Detta på initiativ som jag tidigare har nämnt av Oscar Olsson med hjälp av Hjalmar Branting (Larsson, 1998).

Här benämns det att när Karl XII var liten var Sverige i en rätt så prekär situation. "Freden var ytterst välbehövlig. Det gällde för konungen att upphjälpa ett utmattat och av kriget delvis förött land" (Wrangel et al, 1938. s. 27). Detta visar på ett tydligt ställningstagande emot allt vad krig innebär. Vidare beskriver Wrangel (1938) kronans ekonomi som körd i botten på grund av okunskap, samt dålig förhållning gentemot adeln. Detta är något som till stor del skylls på Karl XII, något som i tidigare historieböcker är helt otänkbart (Wrangel et al, 1938). Wrangel (1938) fortsätter med sitt negativa språk och talar om den svenska armén som undermålig. Vidare skrivs det om indelningsverken och att dessa kunde förmå en armé på 40.000 man, men på grund av Karl XII och hans stridslystenhet var på tok för litet, vilket drog ner på Sveriges krigsduglighet. Efter kungens tid i Turkiet beskrivs

det som att Karl XII med nöd och näppe lyckades ta sig hem från Turkiet (Wrangel et al, 1938). Kontra den bild både Grimberg och Fåhræus målat upp kring hans magiska ritt.

Berglind, Lindell & Mohlin (1960) tar formen av en narrativ berättare, som förkunnar hur det gick till när Karl XII:s soldater hemkommer 1719 efter kungens död. För precis som Larsson (1998) skriver i sin bok sker här en tydlig politisk styrning av läroböckerna, kungarna får en allt mindre plats i historieböckerna.

Berit Bång var änka, och sedan i juli månad förra året hade hon varit ensam på gården med arbetet, bekymren och oron (Berglind et al, 1960. s. 193).

Författarna tar här till dramaturgiska begrepp för att få läsaren att förstå att hon i ensamhet varit tvungen att slita på gården, då hennes son blivit inkallad i kriget mot Norge. Trots att han saknade erfarenhet som soldat behövdes han i kriget (Berglind et al, 1960). I boken beskriver Berit att hon inte förstår vad för ont Norge har gjort Sverige, men att man helt sonika måste lyda Karl XII vare sig man vill eller inte (Berglind et al, 1960). Sedermera beskrivs de bråda tider som medfördes av att männen varit i krig, Berit var tvungen att koka rovor och kött hade hon inte ätit på flera månader (Berglind et al, 1960). Allmänt beskrivs Karl XII:s politik med väldigt dystra toner. Ammert (2008) påpekar även detta i sin bok, ett tydligt uppdragande från den traditionella läroboksskrivningen som tidigare rådde. Nu är det mer på modet att skriva en fiktiv berättelse med anknytningar till historien, mer än att bara fokusera på egentlig fakta (Ammert, 2008).

Vidare beskriver Berglind (1960) hur det gick till när männen till slut kom hem från kriget.

De allra flesta männen var förfrusna. En del hade fått båda benen amputerade, en del hade mist fingrarna, några hade kulsår i ansiktet. Det var illa plågade män som kom hem till Offerdal denna februaridag 1719 (Berglind et al, 1960. s. 198).

Här visar författarna igen på det faktum att i krig finns det ingen vidare glans. Vilket i detta fall leder till framställningen av Nordiska kriget som något ytterst hemskt. Ammert (2008) är inne på exakt samma spår, då han menar att läroböckerna under 60-talet främst skulle visa på hur illa kungarna samt statsapparaten behandlade den vanlige svensken och detta ser vi tydliga tecken på här.

Carlsson & Rosén redogör här kring den stränga vintern 1708 och blandar in vad den vanliga soldaten faktiskt upplevde.

De svenska dagböckerna innehåller skildringar om de lidanden, för vilka soldaterna utsattes (Carlsson & Rosén, 1962. s. 688).

Ammert (2008) lyser på detta i sin bok, att man på 60-talet förespråkade en mer human människosyn och att man istället för att bara fokusera på vad som hände med kungen och fältherrarna skapades en mer överskådlig bild. För precis efter benämns det att tsar Peter samlade ihop 40.000 *friska* soldater (Carlsson & Rosén, 1962. s.688). Vilket i direkt mening kan kopplas till att de svenska soldaterna led något oerhört och i författarnas mening var chanslösa mot ryssarna.

Johannes (1963) bok påminner till stor del om Berglinds med samma dramaturgiska ingrepp, här ska däremot eleverna själva spela upp en pjäs där en stympad karolin återvänder hem efter det Nordiska kriget. Historien baseras på en fiktiv händelse som med säkerhet utspelade sig någonstans.

I berättelsen förklarar karolinen vad han egentligen har varit med om, detta sker precis efter att bonden har räddat honom och nu redogör han för vad som egentligen hänt.

Vi var omkring fem tusen man, som drog iväg över gränsfjällen, men just vid nyåret kom en vinterstorm över oss uppe på fjället, värre än vi nånsin varit med om. Jag såg många som blev kvar, att hjälpa någon var omöjligt. Jag såg gamla, härdade soldater, som bara damp ner i snön och var slut (Johannes, 1963. s. 23).

En tragisk historia som här i boken till stor del skylls på general Armfeldt som inte kunde kontrollera sin armé. Ännu en gång ser vi tecken att läroboken förkunnar hur illa behandlade folket faktiskt blev av överheten och på så vis lämnade till sitt eget öde (Johannes, 1963).

I Sjöbergs (1969) bok om stormaktstiden förespråkas en lite annan inriktning än tidigare skådat.

Medan historieundervisningen förr lade stor vikt vid den kronologiska händelseutvecklingen, vid kungar och krig, strävar man numera främst efter att belysa kulturell, social, ekonomisk, rättslig och politisk utveckling. (Sjöberg, 1969. s. 3)

Detta stycke benämns som helt riktat till läraren, och detta sätter verkligen på pricken det faktum vad jag tidigare nämnt, skolpolitikens inriktning kring läroböcker under 60-talet. Nu efter andra världskriget ska kulturhistoria belysas, vilket uppenbarligen skett. Denna bok nämner vidare inte Karl XII alls, anledningen kan ifrågasättas. Något som slår mig i denna bok, är att den fokuserar oerhört mycket på kvinnors roll i historien. Denna bok väljer att inrikta sig på förklaringar kring vilka städer som växte fram på 1700-talet, hur det fungerade att skicka post samt hur sjöfart och utrikeshandel tedde sig. Denna bok skulle kunna sammanfattas som en beskrivning av allt som skedde i Sverige under stormaktstiden, fast utan att nämna kungarna. För att inte nämna någon alls är även detta ett ställningstagande. Långström (1997) bekantar sig med en teori som jag tidigare nämnt, det faktum att författarna alltid är oerhört kantade av sin samtid. För precis som Larsson (1998) konstaterar är böckerna ifrån 60 och 70-talet präglade av ett sådant uppenbart kunga samt överhetshat, att det med lätthet även smittar av sig på läroböckerna. Vilket här tydligt blir skådligt.

Värdeladdade ord kring Karl XII

Wrangel (1938) inför här ett nytt synsätt som fokuserar på hur det svenska folket faktiskt bar bördan av Karl XII:s krig, och att den bördan var tung.

Om Karl XII:s personlighet och regentgärning har omdömena skiftats mer än om någon annan svensk konungs. Romantikens kung Karl den unge hjälte. En medeltida riddargestalt i en nykter och prosaisk tid, har avskrivits av den moderna, kritiska forskningen (Wrangel et al, 1938. s. 54).

Samtidigt talar de om den fantastiska självbehärskning som Karl XII faktiskt besatt. Karl XII:s fromhet tas upp som ett fördömande exempel, att man rentav kunde önska att alla kristna vördade Gud på samma sätt (Wrangel et al, 1938). Ammert (2008) förklarar i sin bok att på 40-talet började kristendomen och Gud leta sig ut ur de svenska historieböckerna, och det är betydligt mindre fokus på Gud i denna än vad det har varit i de tidigare verken.

I Berglinds (1960) bok förklarar änkan Berit Bång väldigt enkelt vad hon hört om Karl XII.

Hon hade hört så många märkliga ting om den unge kungen, att hon inte visste om hon skulle tro dem alla (Berglind et al,1960. s. 196).

Berglind försöker här tona ner kungen som något märkvärdigt, att han inte är den hjälte som tidigare har beskrivits. Det faktum att en änka tvivlar på hans tidigare beskrivna storhet, får nog eleven som läser detta att ifrågasätta just den tolkningen med honom som hjälte. Även att han framställs som lite märklig, ett kanske inte allt för positivt drag (Berglind et al,1960).

I boken skriven av Johannes (1963) förklarar karolinen vidare hur han gick med i armén lagom till slaget vid Narva år 1700, och hur bra och spännande allting var så länge det gick bra. Hur han med inställningen att krig bara är ett lustigt äventyr. Sedan ändrar Johannes (1963) och karolinen riktning, nu istället var det urtrist att flänga runt i Polen, något som Grimberg beskriver som en fantastisk jakt. Samtidigt beskrivs det som att ”Vi gamla karoliner *trodde* på honom, och vi hoppades att han skulle komma tillbaka.” (Johannes,1963. s. 24). Johannes (1963) skriver här *trodde* i preteritum, vilket visar att den här karolinen mer eller mindre gett upp hoppet om Karl XII och hans sätt att föra Sverige.

Teoretisk koppling till Epok II

Kring dessa böcker kan man se en markant skillnad från vad som faktiskt skrevs om Karl XII under epok I, den allmänna uppfattningen om Karl XII som en överdådig glorifierad hjälte ebbas så småningom ut. Här märks tydligt det som både Ammert (2008) och Larsson(1998) proklamerar, det vill säga att läroboksförfattare kantade av två världskrig sannerligen inte kommer att glorifiera krig. Dessa väljer istället att belysa krigets hemskheter, något som tydligt kan skådas. Med enkelhet skulle det kunna hörsammas kring att intertextualiteten i viss mån har fallit, det vill säga att författarna i vissa avseenden slutat ta vid varandra. I exemplifiering beskriver både Grimberg (1918) och Fåhræus (1921) Karl XII:s jakt på ryssen som något spännande, medan istället Johannes (1963) i sin bok beskriver det som en plågsam och oerhört uttröttande färd utan någon som helst mening. Läroboksförfattarna har alltså valt att bryta ny mark, något som inte alltid är så lätt precis som Långström (1997) beskriver i sin

bok. Då författarna stundvis fasar detta, eftersom de inte vet om deras bok kommer sälja eller inte (Långström, 1997).

För att då koppla dessa böcker till den samtida transitivityten, det vill säga hur det som ter sig i dessa böcker kan sammankopplas med samtida skeenden (Winther, Jørgensen & Phillips, 2000). Ammert (2008) talar om det stora fokus som just sätts på kulturhistoria, vilket märks i både Wrangel, Gierow & Olssons (1938) bok men även Sjöbergs (1969). Dessa två böcker är såpass införlivade på just kultur och samhällshistoria att den som analyserar helt enkelt får leta för att finna något alls om Karl XII. Kulturhistoria som Larsson (1998) benämner som ett direkt politisk skeende iscensatt av Hjalmar Branting för att minska just fokuset på kungarna. Ammert (2008) talar även han om en stor förändring i form av det narrativa, som vi skådar både i Johannes (1963) och Berglind, Lindell & Mohlins (1960) böcker. Författarna fokuserar på en skönlitterär genre, där modaliteten det vill säga författarens egna röst grundar sig i viljan att belysa hur pass dåligt karolinerna i Karl XII:s armé faktiskt hade det. Sättet att framställa Karl blir alltså negativ eftersom modalitet i denna mening är ett sätt för författaren att uttrycka sig (Winther, Jørgensen & Phillips, 2000). Precis som Larsson (1998) nämner stämmer detta in mycket väl på dåtidens strömningar, då böcker från denna tidsperiod ofta talar nedvärderande om dåtida kungar och statsapparatusens fungerande. I Carlsson & Roséns (1962) bok hänvisas det mycket till Anders Fryxell, som tidigare nämnt i min bakgrund hade en extremt negativ syn på Karl XII.

Epok III

Karl XII:s personlighet

Denna bok skriven av Hulth & Hald (1989) är relativt lättläst, här blandas historia om kungar med en återspeglning kring hur det såg ut på landsbygden. Ett synligt skådesätt är dock det faktum att när det är fred i Sverige har bönderna det bra, och när det är krig har bönderna det dåligt.

Detta är det första som skrivs som Karl XII i denna bok, och redan här märker man en vinkling som anspelar på det faktum att Karl själv har bestämt att det är han som bestämmer.

Nu var det kung Karl och ingen annan som styrde. Han
behövde inga rådsherrar och riksdagar, för han sa att det var
Gud själv som givit honom makten (Hulth & Hald, 1989. s. 54).

Det som nämns här med fokus på att han fått makten av Gud visar att han är enväldig, det vill säga Karl kan göra precis som man vill utan att ta hänsyn till någon annan.

Ammert (2008) redogör för detta i sin bok, trots att en stor utveckling har skett är fortfarande historieböcker gentemot de yngre åldrarna extremt aktörsbaserade. Även fast denna bok beblandar andra synsätt ligger fokus fortfarande på kungen. Ammert (2008) förklarar detta som ett sätt att förenkla, så att läsaren med lätthet ska kunna följa med i texten.

Hulth & Hald (1989) förklarar vidare att Karl XII under sin tid i Turkiet fick ett bud sänt till sig från svenskarna, där de bönade och bad om att han skulle sluta fred innan hela Sverige var förlorat. Vidare på sidan är det då en bild på Karl XII då han läser detta brev och med versaler står det: "ALDRIG I LIVET." (Hulth & Hald, 1989. s. 57). Som svar på det faktum att Sverige skulle sluta fred.

Tallerud (1993) beskriver i sin bok hur Karl XII hade det relativt tråkigt, han gillade att skjuta saker och ting men annars fanns det inte mycket att göra. Enligt författaren brukade dock den unge Karl rida genom Stockholm på sin häst och krossa fönster som nöje, även att han släppte ut vilda harar i slottet som han sedan jagade med påk (Tallerud, 1993). Antingen försöker Tallerud måla upp Karl XII som en busig pojke som elever ska kunna spegla sig mot, eller så försöker han visa att det som Karl ansåg vara ett nöje egentligen är något horribelt och att det inte är konstigt att det gick som det gick.

Tallerud (1993) beskriver även hur Karl XII:s inställning gentemot kvinnor var.

"-Hon är ful som fan och har en djävulskt stor mun!" (Tallerud, 1993. s. 27). Ska Karl XII ha sagt om en prinsessa. Ironiskt nog efterföljs detta med en pik och författaren kallar Karl för just kvinnotjusare, samt att det vara konstigt att han förblev ogift. Vilket tydligt visar på sarkasm då hans tidigare citat visar på raka motsatsen (Tallerud, 1993). Vid kungens död försökte flera av officerarna säga till Karl XII att inte blotta sig för mycket, såsom han gjorde

när han stod där uppe på löpgraven, men att han inte lyssnade (Tallerud,1993). Författaren förklarar här att Karl XII inte den här gången heller tar order av någon, och att detta ledde till att han till sist blir skjuten och mister livet.

Peterson (1998) antar i sin bok jagformen när han beskriver Karl XII. Enligt Ammert (2008) framträder böckerna i början på 2000-talet just denna typiska berättargenre, som tidigare har uppdragats är aktörsrollen fortfarande tydligt kopplad till Karl XII för att förenkla för den unga läsaren. En fiktiv gestaltning sker här då författaren faktiskt antar rollen av Karl XII. Något som enligt Ammert (2008) blir väldigt populärt i början av 2000-talet.

Härnäst beskriver Peterson Karl XII och hans syn på sin far.

Min far kunde ofta vara arg. Ibland var han svår att tala med, men jag ville ändå bli lik honom. För han var ensam stark och mäktig (Peterson,1998. s. 9).

Peterson beskriver kortfattat det ideal som unge Karl redan från tidig ålder var tvungen att leva upp till, för att enligt honom själv kunna lyckas och bli en bra kung. Peterson pekar alltså på Karl XI som en tydlig faktor till varför Karl XII blev som han faktiskt blev. Det vill säga "ensam, stark och mäktig".

Vidare beskriver Peterson (1998) kungen utifrån en fransk diplomat.

Kungen är inte lik någon annan. Han är aldrig rädd för någon fara. Han bryr sig inte om när man ber honom vara försiktig. Då blir han ännu vildare och visar ingen rädsla för döden (Peterson,1998. s. 12).

Peterson förkunnar att Karl XII är orädd, nästintill dumdrigtig då han helt saknar "rädsla för döden". Sedan beskriver han vidare Karl XII:s blodtörstighet och hur han är en människa med tycke för blodiga jakter, samt att Karl utan några som helst skrupler kunde hugga huvudet av en oskyldig kalv och sedan skratta åt det (Peterson,1998). Detta visar tydligt på den kalla bild som Peterson försöker måla upp kring Karl XII.

Hildingsson, Holm & Åsgård (2001) beskriver även dessa Karl XII som en känslökall person. När greve Gustaf Piper efter den hårda vintern 1708 har förfrusit sina tår förklarar författarna att kungen svarade honom på detta vis.

Kungen frågar om "något är borta av fötterna". Den unge soldaten berättar att tår och hälar har opererats bort. "Å, småsaker, småsaker", säger kungen (Hildingsson, Holm & Åsgård, 2001. s. 80).

Här exemplifieras det faktum att även dessa författare tycks ha uppfattningen om Karl XII som en iskall person, som inte alls tycks visa någon empati gentemot sina soldater trots svåra mödor. Utan istället visar Karl XII på sin egen fot hur mycket han har sett soldater få amputera, men att de trots detta har kunnat strida utan några som helst problem. En pik mot Karl XII görs här, då man vid sidans slut redogör att denne Piper minsann överlevde Karl XII med hela 43 år (Hildingsson, Holm & Åsgård, 2001).

Ahlander (2003) talar mycket i inledningen av sin bok om diverse duster Karl XII hade med sina nära och kära, samt hur han alltid fick sin vilja igenom.

Ingen vågade säga emot den envise prinsen. När han fick höra att en kammarherre hade klagat över honom hos kungen, sade prins Karl: "När jag blir kung kommer Ni att bli bestraffad" (Ahlander, 2003. s.13).

Författaren redogör tydligt att de som jobbade i Karl XII:s närhet inte uppskattade hans sinnesstämning, till en sådan grad att de gick till kungen och klagade. Det kan sannerligen inte varit lätt att ha och göra med en sådan som Karl alla gånger. Han kunde till och med övertala sina betjänter att någonting var blått, när det i själva verket var svart (Ahlander, 2003). Vidare förklarar författaren hur den unge Karl tidigt hotade betjänter med musköt inne på slottet, och jagade dem med sabel mot deras vilja (Ahlander, 2003). Ahlander försöker förmodligen anspela dessa skeenden kring vad som faktiskt kommer att ske, att någon som är krigisk i sinnet och får sin vilja igenom sannerligen inte ska styra ett land på egen hand.

Ahlander (2003) menar att ville man tala med Karl XII ute i fält fick man allt se upp, Karl var nämligen inte speciellt pratglad av sig. Han brukade nämligen börja snurra på en av knapparna på personen som tilltalade konungen, när knappen föll av var samtalen över. Detta

gjorde att de svenska officerarna stärkte upp sina knappar bara för att få ha längre samtal med den egendomliga kungen. Detta märkte Karl XII och brukade le hånfullt och poängtera vilken duktig skräddare soldaten hade (Ahlander,2003). Ahlander beskriver ännu en gång Karl som en lite udda person, som absolut känner till sin makt och allt han faktiskt kan göra. Tydligt blir det också att Karl XII tar allting med lite av en klackspark, han anser sig själv ha Gud på sin sida. Därefter struntar han i sin omgivning.

Centrala skeenden kring framställningen av Karl XII

I Hulth & Halds (1989) bok talas det mycket om hur folket hemma i Sverige faktiskt hade det. Författarna ger en klar bild av vad som nu faktiskt har hänt med Sverige sedan Karl XII kom till makten och vad detta har lett till.

För första gången sedan digerdöden för 300 år sen börjar Sveriges befolkning att minska. Och än är inte de svåra åren över (Hulth & Hald,1989. s. 58).

Här pekar författarna på en tydlig sak, Sveriges befolkning krymper till följd av Karl XII. Detta perspektiv, att förklara mer ingående hur den vanliga svensken faktiskt hade det är ett nytt berättarsätt som enligt Ammert (2008) uppkommer först nu. Kungarna börjar sakta men säkert bytas ut mot folket och bonden.

Tallerud (1993) ger inte Karl XII någon som helst delaktighet i vinsten vid Narva tillskillnad från många tidigare författare, utan han menar istället att det var vädrets makter som avgjorde detta slag.

Svenskarna hade turen att ha vinden i ryggen, så ryssarna fick de tunga, blöta snöflingorna rakt i ansiktet. Resultatet lät inte vänta på sig. Ryssarna flydde i vild panik (Tallerud,1993. s. 32)!

Tallerud försöker här tona ner bilden av Karl XII som en stor fältherre, och målar istället upp vinsten som ren och skär tur. Han målar även upp de problem som uppstod hemma i Sverige nu när många män var ute och krigade. Soldaterna oroades över hur deras fruar skulle klara allt slit på torpet nu när de hade varit borta i så många år (Tallerud,1993). Sanningen var att

kvinnorna behövde ta ett betydligt större ansvar än tidigare, fast här menar också Tallerud (1993) att kriget ledde till att kvinnan blev allt mer jämställd mannen.

Peterson (1998) förklarar i jagform hur Karl XII:s känsloliv faktiskt tedde sig.

Jag hade inte tid med kärlek och ömhet. Jag steg upp klockan fem varje morgon. Jag måste sköta om Sverige (Peterson, 1998. s.13).

Inte tid med ”kärlek och ömhet”, två exempel på Petersons kyla kring Karl XII, det är nästintill en deprimerande bild som återspeglas av denna kung gång på gång. Enda gångerna som Peterson beskriver lycka hos Karl XII är när denne får kriga. Vid Narva beskrivs det som att Karl äntligen fick möta ryssarna och att segern gav Karl XII mod och lust att fortsätta kriga. Vidare härspelar författaren på det faktum att Karl XII till varje pris ska försöka efterlikna sin far och farfar med allt han gör, som att det är strävansmålet med livet (Peterson, 1998).

Peterson (1998) fortsätter spela på det faktum att Karl XII är kall, här framställs han extremt barbariskt.

Jag lät döda män, kvinnor och barn om de gjorde motstånd. Sedan brände jag ned hela byn för att skrämja folk i andra byar (Peterson, 1998. s. 24).

Karl XII lät alltså ”döda” alla i sin väg, så länge ”de gjorde motstånd”. Något som tydligt ska visa läsaren av boken, att Karl XII inte är en person att efterlikna. Anledningen till att han gjorde allt detta horribla grundade sig i att han var tvungen att försörja sin armé, som han egentligen inte brydde sig om enligt författaren. Då det beskrivs att soldaterna förlorade armar och ben, fast det brydde sig inte kungen om (Peterson, 1998).

Hildingsson, Holm & Åsgård (2001) ifrågasätter tidigt Karl XII som den ”krigarkung” han faktiskt har framställts som i litteraturen. De försöker istället spegla på en alternativ verklighet där kungen kunde ha blivit ”en stor teaterkung” istället.

Karl XII är känd som krigarkung, men om hans liv blivit annorlunda hade hans kulturella intressen kanske gjort att han

utvecklats till en stor teaterkung (Hildingsson, Holm & Åsgård, 2001. s. 75).

Här anspelar författarna på ett fiktivt skeende, för precis som Ammert (2008) nämner väver böcker från 2000-talet in mycket fiktiva drag där läsaren själv ska få gissa sig till vad som kommer att hända. Hildingsson, Holm & Åsgård (2001) anförtror sig detta rykte mer eller mindre tack vare att Karl XII hade vissa tyckanden kring hur byggandet av Stockholms slott gick till.

När sedan Karl XII återkom hem till Sverige beskriver Ahlander (2003) folkets reaktion på följande vis.

Nyheten om Karl XII:s hemkomst spred sig snabbt i Sverige och väckte glädje hos folket. Äntligen skulle det bli fred, trodde alla. Men kungen hade andra planer (Ahlander,2003. s.97).

Här visar Ahlander tydligt vad folket tyckte om sin krigarkung, att de nu tyckte att det räckte och att alla nu minsann trodde det skulle bli fred, men icke. Författaren förklarar vidare att det gick mycket trögt att samla ihop en ny armé. Författaren gör här en direkt koppling till det faktum att vare sig Sveriges ministrar eller soldater ville kriga och därför saktade de ner processen i hopp om att Karl XII skulle ändra sig och istället söka fred (Ahlander,2003).

Värdeladdade ord kring Karl XII

Hulth & Halds (1989) lärobok går vidare med ett scenario där den ryska tsaren anser att Karl XII är på tok för ung för att kunna försvara Sverige, och att detta var anledningen att Karl XII begav sig ut i sitt långa krig. ”En kung som är så ung som Karl XII kan inte försvara sitt land...” (Hulth & Hald,1989. s. 56). Det märks tydligt här att ett ifrågasättande av Karl XII och hans agerande sker. Skådbart blir det att författarna vinklar in tankar hos läsaren som visar att en 17 årig kung inte ska ha ansvaret för en sådan stor armé, än mindre ett helt land.

Därpå beskriver Tallerud (1993) hur man faktiskt inte trodde att Karl XII skulle få se ens sin ettårsdag, eftersom han var så mager och klen och därför döptes han redan en dag gammal (Tallerud,1993).

Först och främst dög det inte att kronprinsen i stormakten Sverige var liten och klen. Därför fick han träna hårt varje dag (Tallerud,1993. s. 25).

Eftersom han var ”liten och klen” behövde han träna, varför? Tallerud härrör på det faktum att Karl XII faktiskt skulle bli kung och inte vilken kung som helst utan en enväldig kung, som bara svarade inför Gud och struntade i alla andra människor (Tallerud,1993).

Författaren beskriver Karl XII:s dödssituation på ett annorlunda sätt, som sannerligen är tänkt att väcka vissa tankar hos läsaren. Hade Karl en dödslängtan?

Om jag dog skulle jag lämna efter mig ett land som blivit fattigt och eländigt. Och jag visste att jag aldrig skulle kunna ta tillbaka det vi förlorat, även om jag fortsatte kriga i sexton år till (Peterson,1998. s.47).

Peterson menar här att anledningen varför Karl XII stannade kvar uppe på vallen i Fredrikshald berodde på en djup ånger, att han faktiskt ville dö. Trots att Karls officerare försökte övertala honom att kliva ner stannade han kvar där uppe och blev till sist träffad. För precis som Peterson (1998) redogör kring hade Karl XII inte lyssnat på någon under hela sitt liv, och tänkte sannerligen inte börja med det nu. Att Peterson tar till någon form av rättfärdighets känsla från Karl XII är intressant, huruvida han hade dödslängtan eller inte förtäljer inte historien.

Hildingsson, Holm & Åsgård (2001) redogör även de för soldaternas vilja att avsluta detta krig så snabbt som möjligt och i ett brev från en soldat vid namn Lars Rask, hoppas han att kriget snart ska vara över. Dock förklarar författarna att så inte skulle bli fallet och att en övermodig samt självförtroende förd Karl XII inte på några sätt skulle vända hemåt (Hildingsson, Holm & Åsgård, 2001). Vidare beskrivs de svenska soldaterna som riktiga barbarer då de krävde städer på oerhörda skatter för att inte plundra dessa.

Vid ett annat tillfälle dödade svenskarna 800 polska soldater som hade gått ner sig i ett kärr och var hjälplösa (Hildingsson, Holm & Åsgård,2001. s. 78).

Hildingsson, Holm & Åsgård försöker verkligen måla upp de svenska soldaterna som onda i detta avseende, hur de dödade oskyldiga och ”hjelplösa”. För att spä på detta har de även en

analyseringsfråga som lyder: ”Tänk dig att du lever i en by i Polen för 300 år sedan. Berätta om kriget.” För att eleverna ska anta rollen som en vanlig medborgare, något som Ammert (2008) i sin bok förklarar som ett knep för att få eleven att analysera kring det samtida samhället.

Dock härspelar Ahlander (2003) på tidigare utsagor om hur Karl var en utmärkt fältherre och en sällsynt sporre åt sina soldater i fält.

Hans kungliga majestät inspirerade och tilltalade soldaterna med sin stora charm och visade också stor fallenhet för att rätta till det som kommit i oordning. Han ville alltid vara den förste på plats, och soldaterna följde snabbt efter (Ahlander, 2003. s.47).

Ahlander förklarar ingående vilken ledare Karl XII faktiskt var att ha med sig i strid. Karl XII beskrivs som en man som alltid var i täten och lovordade samt sporrade sina soldater att göra det absolut bästa ifrån sig (Ahlander, 2003). För det var nu i fält som Karl XII blev en av sina soldater, han slängde bort sin officersrock och använde nu bara en enkel soldatkappa. Samtidigt sov Karl med sina soldater under den klara natthimlen (Ahlander, 2003). ”Soldater har vittnat om att de fann betydligt större mod när de insåg att deras kung knappast hade det bättre än de själva” (Ahlander, 2003. s.54).

Teoretisk koppling till Epok III

Under epok III märker vi att den negativa tonen som anades i epok II sannerligen har eskalerat. Tallerud (1993) målar här upp Karl XII som en uttråkad bråkstake utan någon som helst respekt för kvinnor. Hildingsson, Holm & Åsgård (2001) och Petersons (1998) böcker är mycket snarlika i beskrivningen av Karl XII som en känslökall figur, som vare sig bryr sig om döden eller någon i hans armé. Ahlander (2003) beskriver även han Karl XII som en mycket udda figur.

För precis som Långström (1997) uttrycker i sin bok återspeglas författarens eget ställningstagande i böckerna mest hela tiden. Frans Bengtssons (1932) bok i epok I beskrev ryssarna som barbarer och hänsynslösa, och han var uttalad extremhöger. Kan vi då konstatera Hildingsson, Holm & Åsgård (2001) åt andra hållet eftersom de istället förkunnar svenskarna

som barbarer, något som absolut inte ens kommer på tal i några av böckerna i epok I. Samma sak kring att det var vädret som var avgörande vid Narva och inte Karl XII:s krigarkunskaper.

En tydlig transitivitet går här att skåda, alla dessa böcker har gemensamt en tydlig nervärderande ton kring Karl XII. Det finns inte längre någon tydlig hjälteaura kring honom. Genomgående blir författarnas modalitet kring Karl en beskrivning av hur kall han är som person, hur säregen och svår han är att ha och göra med (Winther, Jørgensen & Phillips, 2000). Från tidigare verk då han helt sonika kunde syra själv och inte beblandade sig med diplomater var detta något som stärkte hans karaktär. Till detta, en person som är mer eller mindre oförmögen till social kontakt och undviker att prata med andra människor.

Långström (1997) talar i sin bok om två olika läger utav läroböcker, vilket grundar sig i om författaren är forskare eller lärare. Under epok III har jag skådat betydligt mer av vad Långström (1997) skulle betrakta som böcker skrivna av lärare, böckerna är inte längre faktatyngda utan fokus ligger istället på vad författaren själv anser vara viktigt. För att höja elevens förmåga att skåda historien blandar författarna ofta in små frågor. Grundande i elevens förmåga att sammankoppla sin egen sedan tidigare ägda historiekunskap, till dagens situation och återspegla detta på dåtidens samhälle.

Diskussion

Resultatdiskussion

Jag har i denna uppsats försökt få en uppfattning kring hur Karl XII i faktisk mening har målats upp i svenska läroböcker över tid, och jag må säga att resultatet delvis chockade mig. För i någon mening hade jag fått uppfattningen att Karl XII målats upp som en glorifierad hjälte i tidigare verk, såsom böcker från just 1920-talet. Det jag inte kunde ana var att Karl XII i böcker från 2000-talet skulle överösas med sådan negativitet. Nästintill raka motsatsen mot Grimberg (1918), Fåhræus (1921) och Bengtsson (1932) bjuder Hildingsson, Holm &

Åsgård (2001) och Peterson (1998) på. Från en hyllad nationalhjälte till känslokallt överhuvud som inte bryr sig om någon, är tydligen inte steget längre än 100 år. För vad har då dessa författare gemensamt som bryter emot den rådande historia vi faktiskt ska lära ut, jo den saknar objektivitet. Det återspeglas allt för mycket värderingar från författarna i böckerna. Långström (1997) och Larsson (1998) pekar båda på det faktum att dagens läroböcker i historia ska andas en objektivitet, med detta menas att författarnas tyckanden inte ska lysa igenom. Utan ska istället åberopa en opartiskhet som Långström (1997) nämner. Den enda författaren som jag anser lyckats riktigt väl med detta är Ahlander (2003), som både hänvisar till Grimberg (1918) och Fåhræus (1921) i sin bok. Han blandar negativa tankar om Karl XII med positiva. Alltjämt för att det inte ska råda en ensidig bild av Karl XII, utan för att läsaren själv ska få bilda sig en uppfattning om hur Karl XII var som person. Något som nämns i rapporten från Skolverket i min bakgrund, eleverna ska själva få verktygen för att kunna skapa ett eget ställningstagande (Skolverket, 2011).

Epok I överöser Karl XII med positiva och hjälteaktiga ord, han beskrivs som en person utan dess like när det kommer till mod och förmågan att styra sitt land. Allt detta helt i riktning med den rådande historieforskningen, med Karl XII som nationalhjälte och Gud, fosterlandet parollen. Epok II börjar sakta tappa denna syn genom att flika in tankar om att Sverige kunde haft det mycket bättre utan krig och dylikt. Vidare ska påpekas att dessa böcker lämnar kungafokus och till stor del fokuserar på kultur och samhällshistoria, samt den narrativa historieskildringen. Vilket tillför att till skillnad från böckerna från epok I, var jag här tvungen att lusläsa och verkligen leta efter sidor där det stod något om Karl XII. I epok I stod det om Karl XII minst två gånger per sida. Epok II och dess böcker följer också den rådande historieforskningen. Med påhittade och uppdiiktade scener från landsbygden där Karl XII lämnas i skymundan, och i vissa böcker inte nämns alls. I andra böcker där man längst ner på en sida om hur teaterlivet i Stockholm var kunde hitta något litet om Karl, att hade en häst vid namn Brandklipparen. Epok III utvecklas utifrån epok II när det kommer till vart fokuset ska ligga, i böcker från sent 80-tal är det bönderna som är i fokus. Sedan sker som sagt en liten förändring då de andra böckerna från epok III utgår från Karl XII som huvudperson, i en bok skrivs den till och med i förstapersonsperspektiv. Negativiteten kring Karl började sippra igenom i epok II, fast i epok III blev den betydligt mer påtaglig.

Något som jag anser vara väldigt intressant, är det faktum att jag till alla mina epoker hittar mönster i hur läroböckerna är skrivna och tydligt kan koppla dessa till min tidigare forskning. Den tydliga negativiteten kring Karl XII i böcker från 2000-talet finner jag ingenstans. Visst nämns det att läroböckerna idag är allmänt negativt inställda till hans handlande, fast som jag uppfattat det ska detta ha nått sin kulmen på 70-talet. Vidare ska tilläggas att jag inte fann några läroböcker från 70-talet om Karl XII, huruvida dessa är mer negativt inställda än böckerna från 00-talet kan jag inte avgöra. Fast det verkar tyda på att Karl XII knappt nämns i böcker från just denna tidsperiod.

I Långströms (1997) avhandling benämner han detta som *författarröst*, han menar att det är omöjligt för en författare att genomgående i en lärobok behålla sin opartiskhet eftersom en författare alltid skriver vad denne tycker. Personliga intressen kommer alltid ha huvudfokus i sådana böcker, eftersom en författare inte skriver om sådant den tycker är ointressant. Både Ammert (2008) och Långström (1997) tar upp att läroböckerna är något som lärare förlitar sig på väldigt mycket. I en undersökning av Ulf P Lundgren från 1992 visade det sig att 88% av lärarna i studien blint förlitade sig på sina läroböcker (Långström, 1997). Det ska tilläggas att jag mailade Lundgren för att se om han hade gjort någon liknande forskning vid ett senare tillfälle. Han hade vare sig gjort en mer modern undersökning, eller kände till någon som gjort det (2015.02.22). Förmodligen förlitar sig många lärare på sina läroböcker än idag, är det inte då viktigt att dessa antar formen av en tydlig objektivitet? Jag anser detta, återigen hänvisar jag till Ahlander (2003) som enligt mig både väger upp för och nackdelar, utan att man som läsare förstår hans personliga åsikt. Hur lyckas han då med detta? Jo han har på ett tydligt sätt använt sig av *manifest intertextualitet*, det vill säga hela hans bok bygger på tidigare forskning. Hela stycken ur hans bok är direkt hämtade ur tidigare böcker (Winther, Jørgensen & Phillips, 2000). Vad är det då som gör hans bok speciell? Han tar både stycken ur böcker där Karl XII har glorifierats och blandar dessa med stycken där han framställs negativt. För som jag skrev i min bakgrund ska en lärare visa för sina elever hur historiska personer har framställts över tid i den historiska forskningen, precis detta gör Ahlander (2003) i sin bok. Vilket resulterar i en bild av en kung som både har positiva samt negativa sidor.

För visst har Karl framställts som en karllakarl genom tiderna, lika mycket som han har beskrivits som raka motsatsen. Frågan är om vi nu i framtiden kommer få se ett trendbrott

baserat på Ahlanders (2003) bok. Där läroböcker väver in hur den rådande synen på Karl XII har förändrats genom tidens gång, styrdokumentet förespråkar detta. Detta går givetvis att applicera på den rådande undervisningen, eftersom ett central innehåll är att jämföra historiska tolkningar (LGR, 2011). Låt elever undersöka skillnader mellan texter skrivna idag om Karl XII och de skrivna för 100 år sedan. En stor del i kunskapskraven för just årskurs 6 är att granska historiskt källmaterial, samt att resonera kring detta (LGR, 2011). Hittar eleverna några värdeladdade ord och kan de själva finna böckers inställning gentemot Karl XII? Jag anser att de borde klara av detta, och att denna tolkning är det ultimata. En blandning av allt vi lärt oss genom årens lopp, det ska finnas narrativa berättelser som saknar historisk saklighet, kulturhistorien ska ha sin plats. Den negativa synen på Karl XII ska givetvis finnas där, tillika med den synen med honom som glorifierad nationalhjälte. Ty synen må ha ändrats genom åren, nu anser jag det vara dags att vi i svenska läroböcker visar upp dessa syner för att kunna skapa ett historiskt helhetsperspektiv inför framtiden.

För att vidare koppla denna analys till läraryrket i sig, hänvisar jag ännu en gång till Ulf P Lundgren. Hans studie visar som sagt på det faktum att 88% av lärare, i alla fall 1992 helt och hållet förlitade sig på sina läroböcker (Långström, 1997). Låt denna analys bli en ögonöppnare för lärare, för hur ska en undervisning kunna bli värderingsfri och opartisk om materialet som eleverna studerar är kantat av värderingar? När jag analyserade böckerna från 20-talet tyckte jag mer eller mindre att det är otroligt hur Karl XII målades upp. Vem vet vad lärare om 100 år kommer säga om våra läroböcker. Därför anser jag att lärarna ska blanda historiska källor från olika tidsperioder, detta ger eleverna en chans att bilda sin egen uppfattning om historiska personer. Eleverna ska kunna skåda hur historien framfördes förr samt hur den framförs idag. Däremellan se likheter och olikheter, för att kunna dra slutsatser och gissa hur historien kommer att framföras i framtiden.

Metoddiskussion

För att sedan undersöka hur mitt arbete har fortlöpt, måste jag säga att vissa saker i denna uppsats flöt på bra, medan andra inte gjorde det. När det kom till vald metod använde jag mig utav diskursanalys, med andra ord har det inneburit att jag valt vissa stycken och andra intressanta saker ur de böcker jag har läst för att sedan ställa det mot den rådande

historieforskningen för den tidsperioden. Diskursanalys i sig är en god teori samt metod, om det grundar sig i att böcker ska analyseras. Det finns hjälp att tillhandahålla både i form av väsentliga begrepp samt tillvägagångssätt, något som starkt hjälper till att sälla ut och finna väsentliga citat samt material att analysera.

Vatten över huvudet är väl det minsta man kan säga angående hur min analys fortlöpte. Hade jag vetat vilken arbetsmängd och hur mycket det skulle krävas från mig hade jag sannerligen dragit ner på litteraturen. Detta är även anledningen varför min analys blev så omfattande. Under min analys läste och analyserade cirka 1000 sidor om dagen, inte helt optimalt med tanke på att min metod, diskursanalys går ut på att närläsa och verkligen studera texters innebörd. Även fast detta låg mig till last, är jag oerhört glad över att jag läste och analyserade alla böcker. För i avseende att finna transitivitet och modalitet, det vill säga hur mina läroböcker stod sig gentemot varandra och hur de stod sig mot den tidens strömningar. Att fokusera på författaren och deras sätt att skriva sina läroböcker som en väsentlig del, blev allt mycket tydligare när jag nu hade såpass många böcker att analysera.

Vidare är jag nöjd med den uppdelningen jag faktiskt utförde i form av epoker. Detta medförde att litteraturen blev lättare att ställa mot varandra när den nu redan var kategoriserad, samt att arbetat lättare gick att överskåda och koppla till tidigare forskning. Mitt långa arbete till trots är jag nöjd med arbetets utgång, de svar jag sökte fann jag sannerligen.

Litteratur

Tryckta källor

Ahlander, D S. (2003). *Karl XII. Tonåringen som satte en värld i brand*. Stockholm: Natur och Kultur.

Ammert, N. (2008). *Det osamtidigas samtidighet. Historiemedvetande i svenska historieböcker över hundra år*. Uppsala: Sisyfos förlag.

Bengtsson, F G. (1932/1980). *Karl XII:s levnad*. Stockholm: Norstedt

- Berglind, H. Lindell, B. & Mohlin, S. (1960). *Förr i världen. Skildringar ur den svenska historien utgivna för ungdom*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Carlson, M. (2002). *Svenska för invandrare – brygga eller gräns? Syn på kunskap och lärande inom sfi-undervisningen. Avhandlingar från sociologiska institutionen*. Göteborg: Göteborgs Universitet.
- Carlsson, S & Rosén, J. (1962). *Svensk historia. 1, Tiden före 1718*. Stockholm: Albert Bonnier.
- Fejes, A & Thornberg, R. (2009). *Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber AB.
- Grimberg, C (1918/1960). *Svenska folkets underbara öden. 5, 1707-1721*. Stockholm: P.A. Norstedt & Söner.
- Hildingsson, L. Holm, K & Åsgård, I. (2001). *Levande historia. Elevbok*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Hulth, S & Hald, F. (1989). *När Sverige var som störst*. Uppsala: Rabén & Sjögren.
- Johansson, B. & Svedner, P-O. (2010). *Examensarbetet i lärarutbildningen*. Uppsala: Kunskapsföretaget AB.
- Johannes, P. (1963). *Historiska scener. Från Karl X Gustav till vår tid. Årskurs 6*. Stockholm: Liber.
- Larsson, H A. (1998). *Historiedidaktiska utmaningar*. Jönköping: Jönköping University Press.
- Långström, S. (1997). *Författarröst och lärobokstradition. En historiedidaktiskt studie*. Umeå: Borea Bokförlag.
- Montelius, O. Hildebrand, E. Stavenow, L & Fåhræus, R.(1921). *Sveriges historia till våra dagar. D. 8, Karl XI och Karl XII* . Stockholm: Norstedt.
- Peterson, H. (1998). *Jag, Karl den tolfte*. Lund: LL-Förlaget.
- Repstad, P. (2007). *Närhet och distans. Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Sjöberg, S. (1969). *Mera om stormaktstidens Sverige*. Stockholm: Läromedelsförlagen.
- Skolverket. (2011). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Västerås: Edita.
- Tallerud, B. (1993). *Fakta om Stormaktstiden 2*. Arlöv: Berndt Tallerud och Almqvist & Wiksell Förlag AB.

Wendell, H. (1884). *Lärobok i fosterlandshistoria för svenska folkskolans barn*. Stockholm: A.V. Carlsons Förlag.

Winther, Jørgensen, M. & Phillips, L. (2006). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

Wrangel, E. Gierow, A. & Olsson, B. (1938). *Svenska folket genom tiderna: vårt lands kulturhistoria i skildringar och bilder*. Malmö: Allhem.

Internetkällor

Grauers, S. *Karl XII. Svenskt biografiskt lexikon*. <http://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/12357>. Hämtat den 5 februari 2015.

Skolverket. (2013) *Att förstå sin omvärld och sig själv tumnagel. En kunskapsöversikt om hur undervisningen i samhällskunskap, historia, religion och geografi kan bedrivas*. http://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D3137 Hämtat den 5 februari 2015.

Nygren, T. (2011) *International reformation of Swedish history education 1927–1961: The complexity of implementing international understanding*. *Journal of world history*, <http://umu.diva-portal.org/smash/get/diva2:415864/FULLTEXT03.pdf> Hämtat den 13 februari 2015.

Stockholms universitet/Stockholm University
SE-106 91 Stockholm
Telefon/Phone: 08 – 16 20 00
www.su.se

**Stockholms
universitet**